

Διὰ τῆς γλώσσης λοιπὸν τοῦ θείου, τῆς μουσικῆς γίνεται ἀνασύνδεσις διανοίας καὶ ψυχῆς, ἀνασυγκρότησις αὐτῶν ἐκ τῶν θείων στοιχείων τῆς ἁρμονίας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν εἶναι «πλήρης μὲν ἡ γραφικὴ καὶ πᾶσα ἡ τοιαύτη δημιουργία, πλήρης ἡ ὑφαντικὴ καὶ ποικιλία καὶ οἰκοδομία καὶ πᾶσα αὖ ἡ τῶν ἄλλων σκευῶν ἐργασία, ἔτι δὲ ἡ τῶν σωμάτων φύσις καὶ τῶν φυτῶν». ¹ Ὀλόκληρος δηλαδή ἡ ζωγραφικὴ καὶ οἷαδῆποτε καλλιτεχνικὴ δημιουργία εἶναι πλήρης ἀπὸ ἁρμονίαν, ὡς ἡ ὑφαντικὴ καὶ ἡ διακοσμητικὴ καὶ ἡ οἰκοδομικὴ τέχνη καὶ ἡ ἄλλη ἀφ' ἑτέρου κατεργασία τῶν οἰκιακῶν σκευῶν ὡς ἐπίση εἶναι πλήρης ἀπὸ ἁρμονίαν ἢ φυσικὴ διάπλασις καὶ σύνθεσις τῶν σωμάτων τῶν ζῶων καὶ φυτῶν. Διότι ἡ ἁρμονία τῆς διαχύτου τάξεως μεταδίδεται ἐκ τοῦ σύμικαντος, ἐκ τῆς ἀνοργάνου φύσεως εἰς τὸ φυτικὸν καὶ ζωϊκὸν βασίλειον.

Εἶναι λοιπὸν εὐνόητον διατὶ ὁ ἀνθρώπινος βίος «εὐρυθμίας καὶ εὐαρμοστίας δεῖται». ² Διατὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἠθικῆς μας τελειοποιήσεως πρέπει νὰ γίνωμεν «μουσικοί», ἐννοοῦντες καὶ συγκινούμενοι ἀπὸ τὴν θείαν τῆς ἁρμονίας φωνήν, ἡ ὁποία ὑπὸ τοὺς ἤχους τῆς ὁμιλεῖ εἰς ἡμᾶς διαρκῶς περὶ ἀρετῆς καὶ τῶν στοιχείων τῆς. Δηλαδή «τῆς σωφροσύνης» καὶ τῶν διαφόρων αὐτῆς εἰδῶν, τῆς «ἀνδρείας», τῆς ἁρμοζούσης εἰς τοὺς ἄνδρας ἐλευθέρας καὶ ἐναρέτου ἀπὸ πάσης πλευρᾶς ζωῆς τῆς «ἐλευθεριότητος», τοῦ ἀνιδιοτελοῦς βίου, «καὶ μεγαλοπρεπείας», ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν τῆς ὁποίας ἐμφανίζονται τὰ ἁρμόζοντα εἰς τὸν ἀνθρώπον εὐγενῆ ἰδεώδη. Πάντα ταῦτα εἶναι θέματα μουσικῆς ἐπιρροῆς καὶ ἐμπνεύσεως ἄνευ τῆς διακρίσεως τῶν ὁποίων «οὐδὲ μουσικοὶ ἐσόμεθα πρότερον, οὔτε αὐτοὶ οὔτε οὓς φαμέν ἡμῖν παιδεκτέον εἶναι». ³ Ἐπειδὴ δηλαδή ἡ μουσικὴ δὲν εἶναι προωρισμένη νὰ τέρψη ἀπλῶς ἡμᾶς ὅσον νὰ διαπλάσῃ τὸν χαρακτῆρά μας καὶ νὰ ἐμβάλῃ εἰς αὐτὸν τὰς εὐγενεῖς ἀρχάς: τὴν σωφροσύνην, ἀνιδιοτέλειαν καὶ ἀξιοπρέπειαν, διὰ τοῦτο μόνον ἡμεῖς καὶ οἱ ὑφ' ἡμῶν ἐκπαιδευόμενοι πρέπει νὰ ἐκπαιδευώμεθα εἰς τὴν μουσικὴν.

107. Θρησκευτικὴ μουσικὴ. Δύναμις αὐτῆς.

Κατὰ τὸν Πλάτωνα ἡ πρωτίστη μουσικὴ, αὐτὴ τὴν ὁποίαν θὰ ἐδιδάσκοντο οἱ παῖδες ἀπὸ τοῦ δεκάτου τρίτου μέχρι δεκάτου ἕκτου ἔτους τῆς ἡλικίας τῶν ἔπρεπε νὰ εἶναι θρησκευτικοῦ περιεχομένου ὧδαί», ἀφιερωμένα εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Διο-

¹) Πλάτ. Πολιτ. 401 b.
²) » Πρωτ. 326 c.
³) » Πολιτ. 401 c.

νύσου. ¹

Οἱ ὕμνοι οὗτοι ἔπρεπε νὰ ἔχουν συντεθῆ ἐπίτηδες, ὥστε ὅταν θὰ ἤδοντο, συνοδευόμενοι ὑπὸ μουσικῆς, νὰ γεννοῦν εὐκόλως συγκίνησιν καὶ ἐνθουσιασμόν εἰς τὴν ψυχὴν ἕνεκα τοῦ μέλους αὐτῶν, ἀσχέτως τοῦ ἠθοπλαστικοῦ αὐτῶν περιεχομένου. ²

Ὁ Πλάτων, ὡς βλέπομεν, εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τῆς μουσικῆς, ἀκολουθεῖ τὴν φυσικὴν ἐξέλιξιν αὐτῆς. Διότι ἐκ τῶν κειμένων πειθόμεθα ³ ὅτι ἐγνώριζεν, ὅτι ἡ πρωτίστη μουσικὴ ὑπῆρξε καὶ ἡ πρωτίστη γλῶσσα τῆς θρησκείας, ὅτι πολὺ πρὶν διατυπωθῆ θρησκεία ὑπὸ τὸν αὐστηρὸν αὐτῆς δογματικὸν χαρακτήρα, ὡς ἀποδεικνύουν καὶ αἱ τελευταῖαι ἔρευναι ἐπὶ τῶν ἀγρίων ἀκόμη λαῶν, ὕμνοι καὶ δεήσεις ὑπὸ ῥυθμὸν διατυπούμενοι, ἦσαν αἱ βάσεις τῆς διαμορφώσεως λατρείας γινώσκόμεν ἐπίσης, ὅτι ἐπίστευεν ὅτι ἡ παιδικὴ ψυχὴ συγκινεῖται κατ' ἀρχὴν ἀπὸ τὸ ἄγνωστον, ἀπὸ τὴν δημιουργίαν, τὴν ἀνερμήνευτον φύσιν καὶ ὅτι ἐπομένως ἀπ' αὐτὴν ἔπρεπε νὰ προσέλκυσθῆ ἡ παιδικὴ ψυχὴ.

Διότι ἡ τοιαύτη προσέλκυσις καὶ στροφὴ πρὸς τὸ θεῖον ἦτο καὶ ἡ ἀναγκαία διὰ τὴν ψυχὴν ἐνέργεια καὶ κατάστασις. Καθ' ὅσον κατὰ τὴν λατρείαν ἐπέρχεται ἀφαίρεσις καὶ πνευματικὴ ἀνάπαυσις, ἡ ὁποία «ἀπάγει τὸν νοῦν ἀπὸ τῶν ἀνθρωπικῶν ἀπασχολημάτων, τὸν δὲ ὄντως νοῦν τρέπει πρὸς τὸ θεῖον». ⁴ Ἡ μουσικὴ τότε ἡ «οὔσα περὶ τὴν ὄρχησιν καὶ τὸν ῥυθμὸν καὶ τὸ μέλος, ἠδονῆ τε ἅμα καὶ καλλιτεχνία πρὸς τὸ θεῖον συνάπτει ἡμᾶς κατὰ τοιαύτην αἰτίαν». ⁵

Τότε ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ, αἰσθανομένη παραστατικώτερον διὰ τῆς μουσικῆς τὴν ἔξαρσιν καὶ ὀλοκληρωτικὴν ἐμφάνισιν τῶν θείων ἐθεργεσιῶν καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν ἀπόλυτον εὐδαιμονίαν, ἐπιχειρεῖ νὰ μιμηθῆ τὸ θεῖον ὅταν δρᾷ. Διότι «καὶ τοῦτο εὖ εἴρηται τοὺς ἀνθρώπους τότε μάλιστα μιμεῖσθαι τοὺς θεοὺς ὅταν εὐεργετῶσιν» ⁶ ὁπότε διὰ τὴν πρᾶξιν, κατ' Ἀριστοτέλην «εὐδαιμονοῦσιν». ⁷

108. Ποῖον μέλος καὶ ποῖα μουσικὰ ὄργανα πρέπει νὰ χρησιμοποιῶνται.

Ἐπε δὴ δὲ ἀπὸ τὰ τρία εἶδη τῆς ἀρμονίας ἡ μὲν «Μιξολοδιστῆ» ἦτο θρηνώδης, γεννώσα εἰς τὴν ψυχὴν «μαλακίαν καὶ

¹) Πλάτ. Νόμ. 812 c

²) Αὐτόθι 812 d.

³) Πλάτ. Νόμ. 720.

^{4,7}) Στράβ. Γεωγ. αφ. I 467.

καὶ ἀργίαν»¹ ἢ «Φρυγιστί» κατάλληλος διὰ θρησκευτικούς ὕμνους καὶ δεήσεις, καθιστῶσα «τὸν νοῦν καὶ μὴ ὑπερηφάνως ἔχοντα ἀλλὰ σωφρόνως τε καὶ μετρίως ἐν πᾶσι τούτοις πράττοντα καὶ τὰ ἀποβαίνοντα ἀγαπῶντα»² ἢ δὲ «Δωριστί» κατάλληλος ὡς καὶ ἡ προηγουμένη διὰ τὴν ἄκραν αὐτῆς σοβαρότητα δι' ἄνδρας, διὰ τοῦτο ὁ φιλόσοφος προέκρινεν ἐκ τῶν τριῶν τούτων ἀρμονιῶν τὴν Δωρικὴν· διότι σὺν τοῖς ἄλλοις «οἱ φθόγγοι καὶ αἱ προσφῦλαι ταύτης ἐγέννων εἰς τὴν ψυχὴν τῶν πολεμιστῶν τὸ θάρρος διὰ τὸ νὰ πορεύωνται ἀφόβως εἰς τὴν μάχην καὶ νὰ ἀντιμετωπίζουσι ἐν αὐτῇ τὸν θάνατον μὲ καρτερίαν»³ ἀποψις πρὸς τὴν ὁποῖαν συντάσσεται καὶ ὁ Ἀριστοτέλης.

Ἐπειδὴ δὲ ἐξ ὅλων τῶν μουσικῶν ὀργάνων ἡ λύρα χαρακτηρίζεται διὰ «τὴν σαφήνειαν τῶν χορδῶν» τῆς, διὰ τοῦτο πρέπει νὰ γίνῃ χρησιμοποίησις τῶν «φθόγγων τῆς λύρας» ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς μουσικῆς. Ἐξηγεῖται λοιπὸν διατί ἀπηγόρευε τὴν χρῆσιν τῶν «πολυχόρδων» καὶ «παναρμονίων», θεωρῶν αὐτὰ μὴ ἀπαραίτητα διὰ σοβαρὰ μέλη, ὡς αἱ θρησκευτικαὶ ᾠδαὶ καὶ ὕμνοι. Διότι ἐδημιούργουν «ἀπειροκαλίας» καὶ ἀδικίαν καὶ τάσιν πρὸς ἀπάτην καὶ ἀστάθειαν εἰς τὴν ψυχὴν.⁴ Καθὼς αἱ κακίαι αὗται εἶναι ἀπόρροια «τῆς μελοποιίας καὶ τῆς ᾠδῆς, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ποιηθῆ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἤχων παναρμονίου καὶ ἐπὶ τῇ βάσει ἀδιακρίτως παντὸς ῥυθμοῦ».⁵ Διὰ δὲ τὸ εὐδιάκριτον τῶν φωνῶν καὶ τὸν πλοῦτον αὐτῶν συνίστα τὴν χρῆσιν τοῦ αὐλοῦ διὰ τοὺς ἀστουὺς καὶ τὴν χρῆσιν ὡσαύτως τῆς σύριγγος διὰ τοὺς γεωργοὺς καὶ ποιμένας.

109. Διδασκαλία τῆς πρώτης μουσικῆς.

Κατὰ τὴν περίοδον τῆς διδασκαλίας τῆς μουσικῆς ὁ Πλάτων συνιστᾷ τὴν παροχὴν στοιχείων μόνον αὐτῆς λέγων: «Εἰς τοὺς παῖδας, οἱ ὁποῖοι πρόκειται νὰ διδαχθοῦν τάχιστα καὶ ἐν τῷ μόνον τριετίας τὴν μουσικὴν καὶ οἱ ὁποῖοι πρέπει νὰ λάβουν ἐκ τῆς μουσικῆς μόνον ὅ,τι εἶναι χρήσιμον, δὲν πρέπει νὰ προσφέρωμεν τὴν γνῶσιν τῶν αἰτίων τῆς ἑτεροφωνίας, τῆς ποικιλίας τοῦ ἤχου· τὸν λόγον διὰ τὸ ὅταν πάλλωνται αἱ χορδαὶ ἄλλα μὲν μέλη ἀπηχοῦν τὴν μελωδίαν τῶν παλλομένων χορδῶν ἐνῶ ἄλλα ἀποδίδουν τὴν τοιαύτην τοῦ συνθέτου τοῦ συνθέσαντος τὸ μέλος καὶ μάλιστα ὅταν τὰ μέλη ἐκδηλοῦν τὴν ὁ-

¹ ὅ) Πλάτ. Πολιτ. Γ. Κεφ. Χ.

²) » » 401 d. Ἀριστ. Πολιτ. 1342 b.

⁴) Πλάτ. Πολιτ. 405 b-c.

⁵) Αὐτόθι.

ξύτητα, τὴν βαρύτητα καὶ τὴν ταχύτητα, τὴν σύμφωνον ἢ ἀντίφωνον. Τότε μάλιστα δὲν πρέπει νὰ ἐξηγήσωμεν διατι ἢ μὲν ταχύτης εἶναι ἀντίφωνος πρὸς τὴν βραδύτητα ἢ δὲ ὀξύτης σύμφωνος ἢ ἀντίφωνος πρὸς τὴν βαρύτητα οὔτε ἐπίσης νὰ ἐξηγῶνται εἰς τοὺς παῖδας ὅταν προσαρμόζονται εἰς τοὺς φθόγγους τῆς λύρας αἱ πάσης φύσεως μουσικαὶ μεταλλαγαί»¹ οὔτε καὶ διατι αἱ μεταλλαγαὶ αὗται ποικίλλουν τὸν ἦχον καὶ δίδουν εἰς αὐτὸν τὴν ἔκφρασιν, τὸ αἶσθημα, τὸ χρῶμα. Διότι ἡ παιδικὴ ἀντίληψις, οὔσα ἀνίκανος νὰ συλλάβῃ λεπτὰς μουσικὰς θεωρίας, δὲν πρέπει νὰ καταπονῆται.

Ἐπειδὴ δὲ «εἰς τὴν μουσικὴν, ἡ ὁποία εἶναι συνδυασμὸς ἀντιθέτων μελῶν, ὅταν τὰ μέλη διαταραχθοῦν, διασποῦν τὴν ὑπάρχουσαν ἀρμονίαν, τὴν ὁποίαν ἡ παιδικὴ ψυχὴ δὲν δύναται νὰ ἐξηγήσῃ, καθισταμένη οὔτω δυσμαθῆς, παρὰ τὴν παιδαγωγικὴν ἀρχὴν «δεῖ τοὺς παῖδας εὐμαθεῖς εἶναι»,² διὰ τοῦτο τότε ἀκριβῶς πρέπει νὰ ἀποφεύγεται ὁ βαρὺς φόρτος καὶ ἡ ἐξ αὐτοῦ προκαλουμένη συσκότισις τῆς παιδικῆς ἀντιλήψεως.

Ὁ φιλόσοφος ἀκολουθεῖ τὴν αὐτὴν γραμμὴν πρὸς τὸ ἐκπαιδευτικὸν πρόγραμμα τῆς Ἀθηναϊκῆς Πολιτείας, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι τοῦτο θὰ ἐφηρμόζετο εἰς διάφορον χρόνον. Διότι οἱ ἐν Ἀθήναις παῖδες ἔπρεπε νὰ παρεδίδοντο εἰς τοὺς «κιθαριστὰς μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ δεκάτου μόνον ἔτους καὶ ὄχι τοῦ δεκάτου τρίτου, ὡς ἤθελεν ὁ Πλάτων, ὅτε ὡς λέγει «οἱ διδάσκαλοι τῆς λύρας καὶ δι' ἄλλα παρόμοια ἐκτὸς τῆς μουσικῆς μεριμνοῦν καὶ μάλιστα πῶς οἱ νέοι δὲν θὰ περιπέσουν εἰς καμμίαν κακὴν πράξιν. Πρὸς τούτοις ὅταν οὔτοι μάθουν νὰ παίζουσαν λύραν τότε πάλιν διδάσκουν ποιήματα ἄλλων μελοποιῶν ποιητῶν, προσαρμόζοντες δὲ πρὸς τὸν ἦχον τῆς λύρας τοὺς ῥυθμοὺς καὶ τὰς ἀρμονίας ἐξαναγκάζουσαν τὰς ψυχὰς τῶν παιδῶν νὰ ἐξοικειῶνται πρὸς αὐτοὺς διὰ νὰ γίνουσαν ἡμερώτεροι καὶ ἀφ' οὗ γίνουσαν περισσότερον εὐάρμοστοι πρὸς τὴν μουσικὴν γίνουσαν χρήσιμοι καὶ εἰς τοὺς λόγους καὶ εἰς τὰς πράξεις. Διότι ὁλος ὁ βίος ἔχει ἀνάγκην εὐρυθμίας καὶ εὐαρμοστίας».³

Ὅστε πλὴν τοῦ κυρίου αὐτῶν ἔργου οἱ διδάσκαλοι τῆς μουσικῆς ἀνέπτυσσον καὶ ἠθικὰς διδασκαλίας, λαμβάνοντες πάντοτε ἀφορμὴν ἐκ τοῦ ἠθικοῦ περιεχομένου τῶν μελικῶς διδασκομένων ποιημάτων, εἰς τὰ ὁποῖα ὑπῆρχεν πλῆθος συμβουλῶν. Ἐκτὸς δὲ τῆς ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἠθικῆς ταύτης διαπαιδαγωγώσεως, οἱ διδάσκαλοι τῆς μουσικῆς ἐπέμενον, ἀφ' οὗ οἱ μαθηταὶ θὰ ἐμάνθανον λύραν, αἱ ἀρμονίαι νὰ γίνουσαν συνήθεις

¹) Πλάτ .Νόμ. 812 d-e.

²) » » 912 e.

³) Πρωτ. 326, c.

εἰς τὰς παιδικὰς ψυχὰς. Διότι οὕτως οἱ παῖδες θὰ ἐγίνοντο ἡμερώτεροι καὶ συμμετρικώτεροι εἰς τὸν καθημερινὸν τῶν β' οὐ καὶ πρὸς τὴν ἀρετὴν, ἀποβαίνοντες οὕτως χρήσιμοι πολῖται.

110. Ἡ ἐπίδρασις τῆς μουσικῆς.

Ἐλέχθη ὅτι ἡ μουσικὴ ἔχει ἀφομοιωτικὸν κατ' ἀρχὴν χαρακτήρα.

Διὰ τοῦτο καθήκον τῆς Πολιτείας εἶναι νὰ μορφώσῃ τοὺς μέλλοντας πολῖτας μὲ τὴν ἀρμόζουσαν, ὡς ἡ Φρυγικὴ καὶ Δωρικὴ μουσικὴν. «Διότι εἰς ὅποιαν σὺφρονα καὶ ὑπὸ τῆς Πολιτείας καθωρισμένην μουσικὴν θὰ ἀνατρέφετό τις ἀπὸ τῆς παιδικῆς τοῦ ἡλικίας καὶ θὰ παρέμενε εἰς αὐτὴν μέχρι τῆς σοβαρᾶς τοιαύτης, ὅταν ἀκούσῃ ἀντίθετον πρὸς τὴν γνωστὴν τοῦ μουσικῆν τότε ἀποστρέφεται καὶ χαρακτηρίζεται αὐτὴν βάρβαρον· ἐνῶ ἐὰν ἀνατρέφεται εἰς μουσικὴν κοινὴν καὶ τερπνὴν, τότε ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἀντίθετος πρὸς αὐτὴν μουσικὴ εἶναι ψυχρὰ καὶ ἀηδής. Συνεπῶς τὸ εὐχάριστον ἢ δυσάρεστον εἰς τὴν μουσικὴν δὲν προδικάζει καὶ τὸ ποιὸν αὐτῆς. Ἐπὶ πλέον δὲ ὑποστηρίζομεν ὅτι ἡ μὲν καλὴ μουσικὴ κάμνει τοὺς ἀνατραφέντας εἰς αὐτὴν καλυτέρους, ἡ δὲ κακὴ χειροτέρους».¹

Ἐπειδὴ τὸ εὐάρεστον εἶναι τὸ κοινὸν γνῶρισμα πάσης μουσικῆς συνθέσεως καὶ ἡ τέρψις ἐκ τῆς μουσικῆς εἶναι ἀποτέλεσμα συνηθείας· διότι ὁ ἄνθρωπος συνηθίζει εἰς τὴν ὀρθὴν τὴν σὺφρονα καὶ εὐχάριστον ἐκείνην μελωδίαν, εἰς τὴν ὅποιαν ἀνετρέφεται καὶ ἐνηλικιώνεται, μισεῖ δὲ τὴν ἀντίθετον αὐτῆς, θεωρῶν ταύτην ὡς ἀναξίαν δι' ἐλευθέρους, ἀντιθέτως πάλιν ἐὰν αὐτὸς ἀνετρέφεται εἰς μουσικὴν δημώδη, ὅταν ἀκούσῃ μουσικὴν σοβαρὰν δὲν εὐχαριστεῖται, διὰ τὸ «ἄηθες» αὐτῆς. Καθ' ὅσον τὸ ἐν ἡμῖν μουσικὸν ἔθος, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀνάλογον καὶ πρὸς τὴν ἡλικίαν καὶ πρὸς τὴν κοινωνίαν εἰς τὴν ὅποιαν ζῶμεν, εἶναι ἡ αἰτία τῆς καλαισθητικῆς, τῆς μουσικῆς ἰκανότητος καὶ συμπαθείας ἢ ἀντιπαθείας μας· διὰ τοῦτο «τὸ ἔθος τοῦτο φαίνεται ὅτι ἀσκεῖ μέγιστην ἐπίδρασιν παντοῦ καὶ μάλιστα καὶ εἰς ἡμᾶς, οἱ ὅποιοι ζῶμεν εἰς τὰς πόλεις καὶ φαίνεται ὅτι ὑψίσταται βελτίωσιν»² συνεπῶς καὶ ἐξέλιξιν, ὡς αὕτη παρετηρήθη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ μουσικὴ εἶναι «εἰκαστικὴ καὶ μιμητικὴ»³ καὶ ἡ ἀξία αὐτῆς συνίσταται εἰς τὴν τέρψιν «ὄχι ὁμῶς τῶν τυχαίων, διότι ἡμεῖς κυρίως θεωροῦμεν ὅτι εἶναι ἀρίστη ἡ μουσικὴ

¹) Πλάτ. Νόμ. 802 c.

²) » » 658.

³) Αὐτόθι 668 b.

ἐκείνη, ἢ ὁποῖα εὐχαριστεῖ τοὺς καλλίστους καὶ βελτίστους κυ-
ρίως δὲ ἐκείνη, ἢ ὁποῖα τέρπει τὸν ἕνα μονομερῶς, τὸν ἐπ' ἀ-
ρετῇ καὶ παιδείᾳ ὑπερέχοντα»¹ καὶ διαφαινόμενο, διὰ τοῦτο
τόσον τὸ ἐκπαιδευτικὸν πρόγραμμα ὅσον καὶ τὸ μορφωτικὸν
τοιούτον τῶν ραδιοφωνικῶν σταθμῶν καὶ ἄλλων μουσικῶν μας
κέντρων πρέπει νὰ διέπεται ἀπὸ τὰς ἀρχὰς αὐτάς, ἐάν ἡ Πο-
λιτεία ἐπιθυμεῖ νὰ ἐξαλειφθῇ καὶ ὄχι νὰ διαιωνισθῇ τὸ κακὸν
διότι καλὴ μουσικὴ καὶ ἐπαγωγὸς πρὸς ἠθικὴν μας ἐξύψωσιν εἶ-
ναι «οὐχ' ἦτις ἠδεῖα ἀλλ' ἦτις ὀρθῆ»² ἢ ὁποῖα ἔρχεται εἰς «ὁ-
μοιότητα τῷ τοῦ καλοῦ μιμήματι».³

Διότι — καὶ τοῦτο πρέπει νὰ γνωσθῇ — ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς
μουσικῆς ἀγωγῆς δὲν εἶναι νὰ τέρψη ἀλλὰ νὰ μαλάξῃ «μέχρις
ὅτου διαλύσει τὴν τραχύτητα καὶ ἀφαιρέσῃ αὐτὴν ἀπὸ τὴν ψυ-
χὴν καὶ καταστήσῃ ἠπιον μαχητὴν· τὸν μέλλοντα πολίτην διὰ
τῆς ἐπαγωγῆς καὶ ἠθοπλαστικῆς αὐτῆς ἐπιρροῆς, ἢ ὁποῖα πρά-
γματι διαλύει πᾶν ὅ,τι σκληρὸν καὶ τραχὺ ἔτυχε νὰ ἐπικαθίσῃ
ἐπὶ τῆς ψυχῆς, ὡς ἀκριβῶς τὸ πῦρ διαλύει τὸν σίδηρον, ὅστις
ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ πυρὸς μαλάσσεται καὶ γίνεται χρή-
σιμος.

Ὁ σκοπὸς ἐπομένως τῆς μουσικῆς εἶναι ἀναδημιουργι-
κὸς καὶ ἐπανορθωτικὸς, ἢ δὲ δύναμις αὐτῆς κολοσσιαία ἰδίως
ἐπὶ τῶν νεαρῶν ψυχῶν. Διότι «ἐάν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἡ μουσικὴ
εὖρῃ ψυχὴν μὲ χωρὶς ὄρεξιν ἢ μουσικὴ αὕτη κατορθώνει νὰ ἐ-
πιτύχῃ τὴν βελτίωσιν τοῦ χαρακτηῆρος· ἐάν δὲ ἀντιθέτως συν-
αντήσῃ ὀρμητικὴν ψυχὴν, ἀφ' οὗ ἐξασθενίσει τὴν ὀρμὴν τῆς, τό-
τε ταχέως καθιστᾷ ἰσορροπημένην αὐτὴν, ἢ ὁποῖα ἐξ-ρεθίζεται
ἀλλὰ καὶ καταπραῖνεται ἀπὸ μικρὰ συγχρόνως πράγματα.
Διότι διὰ τῆς καλῆς αὐτῆς μουσικῆς οἱ ἄνθρωποι ἔχουν γίνῃ
ἀπὸ εὐερέθιστοι καὶ ὀργίλοι πολὺ συγκρατημένοι».⁴

Ἡ μουσικὴ ἐπίδρασις ἐπὶ τοῦ ἐν γένει χαρακτηῆρος μας
εἶναι περίπου θαυματουργός. Διότι ἐάν αὕτη ἐξασκεῖται ἐπὶ
νεαρῶν, ἀτόλμων, εἰς φόβον ἢ νωχέλειαν ῥεπόντων ἀτόμων, ἢ
καλῆ, ὡς ἡ Φρυγικὴ καὶ Δωρικὴ, μουσικὴ, διοχετεύουσα «διὰ
τῶν ὠτων ὡς διὰ χώνης» τὸ θάρρος, τὴν εὐτολμίαν καὶ τὴν ἐν
εἰρήνῃ ἀπαραίτητον ἠρεμίαν καὶ ἀξιοπρέπειαν, καθιστᾷ τὰ ἄ-
τομα ταῦτα τέλεια,

«...Ἐάν πάλιν ἡ μουσικὴ ἀρχίσῃ νὰ ἐπηρεάζῃ χαρακτηῆρα
ὀρμητικὸν καὶ ὀξύθυμον, τότε οὗτος διὰ τῆς μουσικῆς ἐξασθε-
νεῖται εἰς τὸ σημεῖον τῆς ῥοπῆς εἰς τὸν θυμόν, γενόμενος εὐ-

1) Πλάτ. Νόμ. 658 e.

2) » 668 b.

3) Πλάτ. Πολιτ. 411 b.

4) » » 412 d

μάλλακτος, μή διατηρῶν τὴν ὀργὴν τοῦ ἀλλ' εὐκόλως καταπαύων αὐτήν».

Διὰ τῆς ἀγαθῆς λοιπὸν μουσικῆς αἱ ἀτίθασσοι καὶ ἄγριαι καθ' ἑαυτὰς φύσεις, ἐλαττώνουσαι τὴν ὀξύτητα τοῦ χαρακτήρος τῶν, καταντοῦν ἡμερώτεροι καὶ περισσότερον ἡρεμοί, διατηροῦσαι πάντως εὐαισθησίαν καὶ ἔμφυτόν τινα κλίσιν πρὸς τὸν θυμόν, μικρᾶς ὅμως πάντοτε διαρκείας ἀντὶ τῆς πρότερον διχρκοῦς καὶ μονοτόνου αὐτῶν ὀργῆς.

Πλὴν τούτου ἡ ἀγαθὴ μουσικὴ διεγείρει εἰς τὴν ψυχὴν ἐνθουσιώδη πόθον πρὸς μάθησιν. Διότι διὰ τῆς μουσικῆς ἐπέρχεται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν συνδυασμὸς αἰσθήσεως καὶ νοήσεως, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἄνθρωπος βλέπει διαισθητικῶς ἐν ἀκαρεῖ ὅ,τι ἡ φιλοσοφία καὶ αἱ θετικαὶ ἐπιτημαὶ ἔπρεπε νὰ διδάξουν εἰς διάστημα πολλοῦ χρόνου. Κατ' ὅσον ἡ ἀγαθὴ μουσικὴ, ἢ μὴ ἐπὶ «παντοδαπῶν ρυθμῶν στηριζομένη», ἢ ἀπηχοῦσα ὡς ἡ Φρυγικὴ καὶ Δωρικὴ τὸν «κόσμιον καὶ ἀνδρεῖον βίον»² ἐπειδὴ ἔχει διακρίνει «τίνες τέ (εἰσὶν) ἀνελευθερίας καὶ ὕβρεως ἢ μανίας ἢ ἄλλης κακίας πρέπουσαι βάσεις καὶ τινὰς τοῖς ἐναντίοις ληπτέον ρυθμούς»,³ διὰ τοῦτο, ἀποφεύγουσα ἐσκεμμένως τὰς πρώτας, ὡς κέντρα δυσαρμονίας, ἐπιδιώκει καὶ ἐπιτυγχάνει τὰς διαιρέσεις ἐκεῖνας τοῦ ἤχου, αἱ ὁποῖαι ἀπηχοῦν κατὰ τὸν Πλάτωνα τὸν τριμερῆ φθόγγον τῶν ἀρετῶν,⁴ ἐφ' ὅσον ἡ βάση εἰς τὴν μουσικὴν σύνθεσιν εἶναι αἱ κατὰ τὸν φιλόσοφον ἐμπρέπουσαι σωφροσύνη, ἀνδρεία καὶ ἐλευθεριότης. Τότε αὗται τείνουσαι μοσικῶς νὰ ἐκφρασθῶσιν, ἐναρμονίζονται πρὸς τὴν ἠθικὴν ταύτην βᾶσιν ὡς «πρὸς τὸν βαρύτερον μουσικὸν τόνον»,⁵ διὰ τοῦ ὁποίου, κρούουσαι τὴν ψυχὴν γεννοῦν εἰς αὐτὴν τὰς εἰκόνας πλέον τῆς τριμεροῦς ἀρετῆς εἰς τὸν ἄνθρωπον, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπάρχει ἔμφυτος ὁ πόθος πρὸς μάθησιν.

«Ὅταν λοιπὸν οὗτος ἀδρανήσει πνευματικῶς καὶ δὲν ἐπιθυμήσει νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μὲ τὴν μουσικὴν, τότε ἐξασθενεῖ καὶ ἀποτυφλοῦται κάθε ἐπιθυμία αὐτοῦ πρὸς μάθησιν, ἀφ' οὗ αὕτη δὲν ἔτυχε νὰ διεγερθῆ ποτὲ ἢ νὰ ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὸ βάρος τῶν αἰσθήσεών του», αἱ ὁποῖαι, ὡς γνωστόν, εἶναι φορεῖς αἰωνίου ἀκαταστασίας καὶ ὀπισθοδρομήσεως.

Διὰ τοῦτο ὑποστηρίζει ὅτι «ὅταν τις δὲν πράττει τίποτε οὔτε ἀσχολεῖται μὲ τὴν μουσικὴν καὶ δὲν ὑπάρχῃ εἰς τὴν ψυχὴν του κανεὶς πόθος πρὸς μάθησιν, διότι δὲν ἐδοκίμασε τὰ

¹) Πλάτ. Πολιτ. Γ. Χ.

²) Ἀδτόθι Γ. Χ.

³) > 400.

⁴) >

θέλητρα καμμιᾶς γνώσεως οὔτε μετέσχε καμμιᾶς ἐρεῦνης ἢ λογικῆς λύσεως σοβαροῦ τινος θέματος, τότε τὸ πνεῦμα τούτου γίνεται ἀσθενικὸν καὶ τυφλόν, διότι τοῦτο δὲν ἐξαίρεται οὔτε ἀπαλλάττεται ἀπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν αἰσθήσεων αὐτοῦ».¹

Ἡ ἀγαθὴ λοιπὸν μουσικὴ ὡς διεγείρουσα τὸν ἐπὶ μαθήσει ἔρωτα καὶ συντελοῦσα εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ἐπιβεβλημένον μάθημα εἰς τοὺς νέους. Διότι ὁ ἄγευστος καλῆς μουσικῆς, ὡς λέγει, «φρονῶ ὅτι γίνεται ἄνθρωπος, ὅστις μισεῖ τὴν λογικὴν καὶ τὴν ψυχικὴν εὐγένειαν χωρὶς δὲ νὰ χρησιμοποιοῖ τὴν διὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου προερχομένην πειθῶ, ζῆ μὲ ἀπειροκαλίαν καὶ ἀκαλαισθησίαν, χρησιμοποιῶν τὴν βίαν καὶ τὴν ἀγριότητα»,² εἰς τὰς σχέσεις του μετὰ τῶν ἄλλων.

Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς κτηνώδους καὶ ἀγρίας αὐτῆς ζωῆς ἢ ὅποια ἀπειλεῖ τὰς κοινωνίας καὶ τὰ ἄτομα, πρέπει ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας νὰ διαπαιδαγωγῶνται μὲ ἀγαθὴν μουσικὴν «εἶνα ἡμερώτεροί τε ᾧσιν καὶ εὐρυθμότεροι καὶ εὐαρμοστώτεροι γιγνόμενοι, χρήσιμοι ᾧσιν».³

Δὲν ὑπάρχει δὲ ταπεινότερα διὰ τὴν ἀνθρωπίνην διανοητικότητα κατάστασις ἀπὸ ἐκείνην κατὰ τὴν ὅποιαν ὁ ἄνθρωπος «τὸ πολὺ τοῦ βίου ἐν δικαστηρίοις φεύγων τε καὶ θιώκων κατατρέβεται»⁴ καὶ ὅστις ἐξ ἀγνοίας, «ἀπειροκαλίας» καυχᾶται «ὡς δεινὸς ὢν περὶ τὸ ἀδικεῖν καὶ ἱκανὸς πάσας στροφὰς στρέφεσθαι»,⁵ ἐνῶ ἀγνοεῖ πόσον τέλειον εἶναι τὸ «παρασκευάζειν τὸν βίον αὐτῷ μηδὲν δεῖσθαι νυστάζοντος δικαστοῦ»⁶

III. Ἡ μουσικὴ ὡς πολιτικὸν στοιχεῖον.

Ἡ καλὴ μουσικὴ ἐπηρεάζει ὄχι μόνον τὴν ἀτομικὴν ἀλλὰ καὶ τὴν κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου.

Διότι «καλῶς ἀρξάμενοι οἱ παῖδες παίζουσιν, εὐνομίαν διὰ μουσικῆς εἰσδέχονται».⁷

Ἡ ἀρχὴ λοιπὸν τῆς πολιτικῆς εὐνομίας δίδεται διὰ τῆς μουσικῆς, ἢ ὅποια εἰσάγει εἰς τὴν ψυχὴν τὴν εἰκόνα τῆς τάξεως καὶ ὑποταγῆς εἰς τοὺς νόμους εὐθύς ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Διότι αὕτη παρακολουθοῦσα τοὺς παῖδας «εἰς πάντα ξυνεῖσεταιί τε καὶ αὔξει ἐπανορθοῦσα εἴτι καὶ πρότερον τῆς πόλεως ἔ-

1) Πλάτ. Πολιτ. 412 d.

2) » » » e.

3) » Πρωταγ. 326.

4-5) Πλάτ. Πολ. 410 c - 411

6) » » 425, b-

κειτο». ¹ Ὡστε ἡ μουσικὴ ὡς ἄριστος παιδαγωγὸς αὐξάνει διορθοῖ ἢ ἐπαναφέρει ὑγιεῖς παλαιὰς καὶ παρημελημένας ἀρχὰς εἰς τὴν Πολιτείαν. Διὰ τοῦτο ἡ κοινωνικὴ καὶ ἠθικὴ σχέσις τοῦ ἀτόμου εἶναι ἀπόρροια τῆς μουσικῆς εὐκοσμίας καὶ ἁρμονίας.

Ἡ μουσικὴ «ἐν δέοντι παύσις» γεννᾷ εἰς τὴν ψυχὴν τὴν ἰδέαν τῆς ἀναγκαίας «σιγῆς» ὡς κόσμου ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Δημιουργεῖ τὸν σεβασμὸν τοῦ μικροτέρου εἰς τὸν μεγαλύτερον· τὴν εἰκόνα τῆς ὑποκλίσεως ἢ ἐγέρσεως ἐνώπιον ἀνωτέρου· τῆς πρὸς τοὺς γονεῖς περιποιήσεως, ὑπαγορεύουσα συγχρόνως εἰς τὸν τρόφιμον τὸν τρόπον τῆς ἀμφιέσεως καὶ τῆς ἐν γένει κοσμίας συμπεριφορᾶς. ²

Πρέπει ἐπίσης νὰ γνωσθῆ ὅτι διὰ τῆς μουσικῆς δίδεται εἰς τὴν παιδικὴν ψυχὴν ἡ πρώτη εἰκὼν τῆς Δικαιοσύνης.

Διότι ἡ μουσικὴ κλίμαξ «ἐκ νεάτης, ὑπάτης καὶ μέσης» ἀποτελουμένη εἶναι εἰκὼν καθαρᾶς δικαιοσύνης, ἐπιβάλλουσα ἑαυτὴν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀκροατοῦ. Καθ' ὅσον οἱ τῶνοι αὐτῆς μετὰ τῶν ἄλλων ἐνδιαμέσων, συνδυαζόμενοι σχηματίζουν ἁρμονικὸν σύνολον, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν περιλαμβάνεται κανὲν ξένον καὶ ἐξ ὑφαρπαγῆς προερχόμενον στοιχεῖον.

—Κατ' ἀναλογίαν λοιπὸν ἐπέρχεται καὶ εἰς τὴν παιδικὴν ψυχὴν διὰ τῆς μουσικῆς ἁρμονίας μία τοιαύτη κατάστασις «ὥστε ἕκαστος ἄνθρωπος νὰ ἐνεργῆ ἐν τῷ ἰδίῳ του κύκλῳ χωρὶς νὰ ἐρίζουν τὰ ἐν τῇ ψυχῇ του ἀναφερθέντα στοιχεῖα ἀλλ ὅστις πράγματι ἐτακτοποίησε καλῶς τὰ καθ' ἑαυτὸν καὶ ἐκυριάρχησεν αὐτοῦ καὶ διεκόσμησεν ἑαυτὸν καὶ ἐγένετο φίλος τοῦ ἰδίου καὶ συνήρμοσε καὶ συνέδεσε πάντα τὰ ἀφορῶντα ἑαυτὸν τελείως, γενόμενος ἐνιαῖος, σῶφρων καὶ ἐνηρμονισμένος, προελθὼν ἐκ πολλῶν» ³ καὶ ποικίλων ἀξιώσεων, τὰς ὁποίας ἡ μουσικὴ ἀγωγή ἐξεμηδένισε διὰ τῆς ἐπιβληθείσης σωφροσύνης καὶ πειθαρχίας, τὰς ὁποίας ἐπιβάλλει ἡ μουσικὴ κλίμαξ καὶ ἡ βαθεῖα αὐτῆς κατανόησις, ἡ ὁποία πράγματι δημιουργεῖ τὸν ἄνθρωπον «σῶφρονα καὶ ἡρμοσμένον» κύριον ἑαυτοῦ.

Κατὰ τὸν φιλόσοφον ἡ ἐπίδρασις τοῦ ποιοῦ τῆς μουσικῆς ἀντικατοπρίζεται ὄχι μόνον ἐπὶ τῶν χαρακτήρων τῶν ἀτόμων ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς φύσεως τῶν Πολιτειῶν, αἱ ὁποῖαι γίνονται ἀπήχησις αὐτῆς, ἐκφράζουσαι διὰ τῶν νόμων τὸν σεβασμὸν πρὸς τὸ ὀρθῶς ἄρχειν, τὴν σεμνότητα καὶ τὴν δικαιοσύνην μεταξὺ τῶν πολιτῶν.

Ἡ Πλατωνικὴ ἀρχὴ εἶναι καὶ ἐν τῇ μουσικῇ «μὴ κίνει τὰ εὖ κείμενα». Διὰ τοῦτο καταδικάζεται ὁ «ἐν οὐ δέοντι νεωτερισμὸς» ἢ ὡς κυριολεκτικώτερον λέγει: «Πρέπει νὰ φοβούμε

¹⁻²) Πλάτ. Πολιτ. 426 α.

³) » » » 443.

θα νά εισάγωμεν μουσικούς νεωτερισμούς. Διότι εἰς κανέν μέρος δέν μετακινουῦνται οἱ μουσικοὶ νόμοι χωρίς νά μὴ ἐπακολουθοῦν καὶ ἀναστατώσεις τῶν σοβαρωτέρων καὶ μᾶλλον θεμελιωδῶν νόμων τῆς Πολιτείας». ¹ Καθ' ὅσον ἡ μετακίνησις αὕτη ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν πολιτικὴν ἀναστάτωσησιν, ὡς δὲ ἐρμηνεύων τὰς σκέψεις του ἐν συνεχείᾳ λέγει: «Ἡ μουσικὴ αὕτη ἀκαταστασία ἢ ἄλλως ὀνομαζομένη παραφωνία χωρίς νά γίνῃ ἀντιληπτὴ εἰσέρχεται εὐκόλως εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς. Τότε τίποτε ἄλλο τουλάχιστον δέν ἐπιτυγχάνει ἢ ἡσυχῶς καὶ κρυφίως νά διαρρήῃ εἰς τὰ ἦθη καὶ τὰ ἐπαγγέλματά μας ἀφοῦ βαθμιαίως κατοικήσῃ ἐντός μας. Τότε πάλιν ἀπὸ τὰ ἦθη ἡ μουσικὴ αὕτη παραφωνία εἰσδύει ἰσχυρότερα εἰς τὰς μεταξὺ μας συναλλαγὰς ὅποτε ἀπὸ τὰς συναλλαγὰς αὐτὰς εἰσορμᾷ κατὰ τῆς Πολιτείας καὶ τῶν νόμων μετὰ πολλῆς χυδαιότητος». ² Διότι ἡ μουσικὴ παραφωνία ἐμφανίζεται ἀρχικῶς «ὡς παιδιὰ καὶ μουσικὴ τις ἰδιοτροπία, ἀθῶα καὶ μὴ ἐπιφέρουσα οὐδὲν κακόν». ³ Ἀλλὰ καὶ ποῖον μεγαλύτερον κακὸν ὑπάρχει ἀπὸ τὴν βάσιν τῆς πρὸς ὄλους καὶ ὅλα ἀσεβείας κατὰ τὸν Πλάτωνα;

Πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κακοῦ τούτου ὁ φιλόσοφος συνιστᾷ ὅπως εὐθύς ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας οἱ παῖδες μετέχωσι «εὐνομωτέρου παιδιᾶς» διότι ὅταν ἡ παιδιὰ γίνῃ παράνομος τότε καὶ οἱ παῖδες ἐπηρεαζόμενοι ἐξ αὐτῆς, ρέπουν εἰς παρανομίας. Εἶναι τότε ἀδύνατον, ὅταν οὗτοι γίνουσι ἄνδρες, νά καταστατοῦν νομοταγεῖς καὶ ἐνάρετοι πολῖται». ⁴

12. Ἡ φύσις τῆς μουσικῆς ἀναλόγως τοῦ φύλου.

Σημειωτέον ὅτι ὁ Πλάτων φρονεῖ ὅτι ἡ μουσικὴ διὰ νά εἶναι ἐπαγωγὸς πρέπει νά εἶναι συγγενῆς φυσιολογικῶς πρὸς τὸ φύλον τοῦ διδασκομένου. Διὰ τοῦτο σχετικῶς λέγει «θά ἔπρεπε δὲ ἀκόμη νά διαχωρίσωμεν τοὺς ἄρρενας ἀπὸ τοὺς θήλειους εἰς τινὰς κεχωρισμένους τόπους» καὶ ἀφ' οὗ καθορίσωμεν τὰς ἀρμοζούσας δι' ἕκαστον φύλον ᾧδὰς, νά προσαρμόζωμεν τοὺς παῖδας τούτους εἰς τοὺς ῥυθμοὺς καὶ τὰς ἀρμονίας, ἀναλόγως τοῦ φύλου των.» ⁵ Διότι οὕτω μόνον ἡ συγγενὴς πρὸς τὴν φύσιν τῶν διδασκομένων μουσικὴ, θά ἠδύνατο νά ὁμιλήσῃ εἰς τὴν ψυχὴν ἐκάστου, νά ἐξυψώσῃ καὶ τελειοποιήσῃ ἐπὶ τὸ ὀρ-

¹) Πλάτ. Πολιτ. 424b.

²) Ἐνθα ἄνωτέρω.

³) » »

⁴) Πλάτ. Πολιτ. 425 d.

⁵) » Νόμ. 802 e.

θόν καί τὸ πρέπον τὴν ἡδονὴν τοῦ χαίρειν καὶ λυπεῖσθαι. Ἡ συγγενὴς αὕτη μουσικὴ θὰ κατώρθου τότε νὰ ἐξυψώσῃ, τελειοποιήσῃ τὰς ἀρετὰς ἢ δεξιότητάς τοῦ ἀτόμου, νὰ καταστήσῃ τὴν ψυχὴν τῆς κόρης μᾶλλον εὐγενῆ καὶ τρυφερὰν ἐπὶ τὰ ὀρθὰ καὶ τὰ δίκαια καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ ἄρρενος μᾶλλον ἀνδρικήν καὶ θαρραλέαν ἐπὶ τὰ ὀρθὰ ὡσαύτως καὶ δίκαια. Ὁ Πλάτων ἐκθέτων τὰς ἐκτεθείσας περὶ μουσικῆς ἐν γένει θεωρίας του ἀπηχεῖ ἐν πολλοῖς τὰς γνώμας τοῦ διδασκάλου του Τιμαίου τοῦ Λοκροῦ ὡς αὗται διατυποῦνται εἰς τὸν ἀμφιβόλου γνησιότητος ὁμώνυμον διάλογον. ¹ Αἱ δὲ περὶ Δωρικῆς μουσικῆς προτιμήσεις του ὀφείλονται, ὡς ἐν ἀρχῇ εἶπομεν, εἰς τὴν Πυθαγόρειον ἐπ' αὐτοῦ ἐπιρροήν, σύμφωνον καὶ πρὸς τὴν περὶ ἀρμονίας καὶ Παγκοσμίου τάξεως Πυθαγόρειον θεωρίαν, τῆς ὁποίας εἶναι ἐνθουσιώδης ἐρμηνευτής. ²

Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης συμφωνῶν πρὸς τὸν διδάσκαλόν του θεωρεῖ ἀναγκαίαν τὴν διδασκαλίαν τῆς μουσικῆς διὰ τὴν ἠθοπλαστικὴν αὐτῆς ἐπίδρασιν.

Ἄφ' οὗ κατ' ἐκείνον εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς μουσικῆς τὸ «χαίρειν», τὸ δὲ τοιοῦτον τῆς ἀρετῆς «τὸ περὶ τὸ χαίρειν ὀρθῶς καὶ φιλεῖν καὶ μισεῖν», ³ ἢ δὲ διὰ τῆς μουσικῆς ἀγωγή ἀποβλέπει εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν παιδῶν εἰς «τὸ κρίνειν ὀρθῶς καὶ τὸ χαίρειν ὀρθῶς τοῖς ἐπιεικέσιν ἡθεσι καὶ ταῖς καλαῖς πράξεσιν». ⁴

Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ κύριος σκοπὸς τῆς μουσικῆς εἶναι νὰ ὑποβάλλῃ τὴν ὀρθὴν κρίσιν καὶ νὰ ἀναπτύσῃ εἰς τὴν παιδικὴν ψυχὴν ἰδίᾳ τὸν ἀληθῆ συναισθηματικὸν κόσμον καὶ «ἐκ τούτων φανερόν (ἐστὶ) δύναται (τὴν μουσικὴν) ποιόν τι τὸ τῆς ψυχῆς ἡθος παρασκευάζειν» ⁵ διὰ τοῦτο «προσακτέον καὶ παιδευτέον αὐτῇ τοὺς νέους», ⁶ οἱ ὅποιοι λόγῳ τῆς ἡλικίας των «οὐδὲν ἀνήδουντον ὑπομένουσιν ἐκόντες, ἢ δὲ μουσικὴ φύσει τῶν ἡδυσμένων ἐστίν». ⁷ Διότι ἔνεκα τῆς ἡλικίας των τὰ παιδία δὲν ἀνέχονται πᾶν ὅ,τι δὲν εὐχαριστεῖ αὐτά.

Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης συμφωνεῖ ὅτι ἡ μουσικὴ ἀγωγή δὲν πρέπει νὰ ἐπεκταθῇ εἰς λεπτομερείας, αἱ ὁποῖαι ἀποβλέπουν νὰ καταστήσουν τοὺς μαθητὰς ἰκανοὺς μουσικοὺς καὶ γνώστας, περιτιῶν μουσικῶν λεπτομερειακῶν γνώσεων, ἀλλὰ νὰ ἐπεκταθοῦν «μέχρι ἄνπερ δύναται χαίρειν τοῖς καλοῖς μέλεσι καὶ ρυθμοῖς». ⁸ Οἱ μαθηταὶ δηλαδὴ πρέπει νὰ μορφώνωνται

¹) Τιμ. Λοκρ. 104-5.

²) Πλούτ. Ἠθικά. (Λακ. ἀποφθέγμ. II, III, VI, XXXVI. Παρ. Βίοι τ. μ. VI σελ. 28-9 Lipsiae 1829.

³) Ἀριστ. Πολιτ. 1340 α 15.

^{4,5}) « » α 19-28.

⁷) Αὐτόθι 1341 α.

τοσον οσον αρκει εις αυτους δια να δυνανται να διακρινουν το μουσικως ωραιον. 'Επειδη δε η μουσικη αποτελειται απο ηθικα, περιπαθη και ενθουσιαστικα μελη δια τουτο εξ αυτης προκυπτει ο πνευματικος και ηθικος αγνισμος της ψυχης μετα της ευχαριστου αυτης απασχολησεως.

'Επειδη ομως την σχολικην μουσικην πρεπει να χρησιμοποιωμεν προς ηθικην κυριως μορφωσιν του παιδός, δια τουτο «χρηστεον... (αρμονιας) προς μεν παιδισαν ταϊς ηρικωτάταις». 'Επειδη δε παντες ως λεγει παραδεχονται οτι η «Δωριστι καθαπερ προτερον ειπομεν» ειναι η περισσοτερον ηθοπλαστικη αρμονια, δια τουτο προκρινει ταυτην πασης αλλη, διοτι ειναι περισσοτερον σταθερα και περικλειει χαρακτηρα, ο οποιος κυριως αρμοζει εις ανδρας. 'Επειδη δε ακομη επιδοκιμαζομεν την μετριότητα εις τας υπερβολας, υποστηριζομεν οτι πρεπει να επιδιωκωμεν αυτην, η δε Δωρικη μουσικη εχει το φυσικον τουτο χαρακτηριστικον εν συγκρισει προς τας αλλας αρμονιας, δια τουτο ειναι φανερον οτι τα Δωρικα μελη πρεπει να διδασκωνται εις τους νεους»¹ κατα προτιμησιν.

113. Βραδεια αρνητικη προσευτικη αγωγή.

'Ο Πλατων ως ειδομεν αργει να εγκλειση τον παιδα εις το σχολειον. Ειδομεν οτι η προνοια του αρχεται πολυ προ της γεννησεως, προ της συλληψεως θα ελεγομεν του παιδός. "Αλλαις λεξεσιν αρχιζει απο το μη δν. Δημιουργει περιβαλλον και συνθηκας υπο τας οποιας πρεπει να συλληφθη, να κυοφορηθη το δν πλεον, ο παϊς. Οι δε γονεις, δι' των υγεινων μεσων εις αυτους συνιστῶ, πρεπει αναβαπτιζομενοι εις τα ναματα της σωματικης και πνευματικης εντελειας, να γινουν δημιουργοι θεοι, πηγη πνευματικης και σωματικης υγειας εις τα τέκνα των, τα οποια υποβαλλομενα εις ειδικην μετα την γεννησιν των αγωγήν επρεπε να γινουν τελειοι πολιται, απηλλαγμενοι κακιων.

Ειδομεν οτι θελει τους γονεις πειθηνια δργανα του νομου της διαιωνισεως, αφαιρων απο αυτους το δικαίωμα του ηδονισμοῦ, απαιτων εξ αυτων τοςα μονον, οσα χρειάζονται δια να παραχθουν ακμαιοι και θαλεροίβλαστοι. 'Ο φιλόσοφος καθοριζων τους δρους υπο τους οποιους πρεπει να γινη η σύλληψις και τας συνθηκας υπο τας οποιας πρεπει να διατελη η κυοφοροῦσα, συνιστῶ, ως ειπομεν, περιπάτους και ακρωσώφρονα βιον, διοτι φρονει οτι διαισθητικως διαπλάττεται η ψυχη του

¹) 'Αριστοτ. Πολιτ. 1342α.

²) Αὐτόθι 1342 b 3.

έμβρύου μετά τοῦ σώματος αὐτοῦ, διὰ τῶν ὑποδείξεων τοῦ τούτων ἀρνεῖται κάθε ἀτομικὴν βούλησιν καὶ προσωπικὴν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς γονεῖς.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω φροντίζει νὰ καταστήσῃ τούτους παιδαγωγικῶς μορφωμένους, διότι ἡ οἰκογενειακὴ ἀγωγή συντελεῖ εἰς τὴν σωματικὴν καὶ πνευματικὴν τελειοποίησιν τοῦ παιδός.

Καὶ εἰς τὸ σημεῖον ἐπομένως τοῦτο ζητεῖ νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν γνώμην καὶ τὰς ἀντιλήψεις τῶν γονέων δι' ἄλλων παιδαγωγικῶς ὀρθῶν γνώμων, αἱ ὁποῖαι ἀρνοῦνται καὶ ἀφαιροῦν τὸ δικαίωμα τῆς βουλήσεως ἀπὸ τοὺς γονεῖς νὰ ἀναθρέψουν τὰ τέκνα τῶν ὡς θέλουν,

Ὡστε καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἡ ἀγωγή εἶναι ἀρνητικῆς μορφῆς. Εἰσερχόμενος κατόπιν εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀγωγῆς τῶν δύο πρώτων ἐτῶν συνιστᾷ παραλλήλως πρὸς τὴν διαρκῆ κίνησιν καὶ τοὺς περιπάτους νὰ γίνωνται γυμνάσματα εὐψυχίας, ἀγάπης πρὸς τοὺς ὁμοίους καὶ πρὸς τὸ θεῖον, στοιχεῖα ξένα πρὸς τὴν ἀτομικὴν βούλησιν, τὴν ὁποῖαν ζητοῦν νὰ ὑποταξοῦν, ἀρνούμενα εἰς αὐτὴν τὸ δικαίωμα τῆς ὑπάρξεως.

Προχωρῶν κατόπιν εἰς τὸ στάδιον τῆς ἀπὸ τοῦ τρίτου μέχρι ἑκτοῦ ἔτους ἀγωγῆς, ζητεῖ νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὴν φυσικὴν ροπὴν τοῦ παιδός πρὸς τὰς παιδιὰς, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων ἡ παιδικὴ ψυχὴ ὑποβλητικῶς δέχεται ὑπὸ μορφὴν παιγνιδίου καὶ κατὰ τρόπον ἐπίκαιρον ἀγαθὰς ἀρχὰς πρὸς διαρρυθμίσιν τοῦ χαρακτηρῶς του.

Καὶ ἐδῶ, ὡς βλέπομεν, ὁ φιλόσοφος ἀρνεῖται καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ ὑποβάλλεται καὶ ἐπιβάλλεται εἰς τὴν παιδικὴν ψυχὴν διὰ τοῦ συνήθους εἰς αὐτὸν τρόπου τῆς ἐπαγωγῆς, ὅστις ὡς γνωστόν, παρὰ τὴν φαινομένην του ἐλευθερίαν, ὑποδουλοῖ πάντοτε τὴν βούλησιν τοῦ ἀσθενεστεροῦ εἰς τὸν πνευματικῶς ἰσχυρότερον.

Εἶδομεν ὁποίας φροντίδας καταβάλλει πρὸς διαρρυθμίσιν καὶ τελειοποίησιν τῆς φρονηματοστικῆς διδακτικῆς ὕλης εἰς τὴν ὁποῖαν ζητεῖ νὰ ὑποταχθῇ ὁ ἀτομικὸς χαρακτήρ, διαρρυθμούμενος κατὰ τὰς ἀξιώσεις της.

Ἐρχόμενος εἰδικῶς εἰς τὴν κυρίως σωματικὴν ἀγωγήν τὴν ἀπὸ τοῦ ἑκτοῦ μέχρι δεκάτου ἔτους, δὲν ἐννοεῖ νὰ ἀφίση ἐλεύθερον τὸν παῖδα ἀπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ διδασκάλου, φροντίζων νὰ ἐπαναφέρῃ διὰ τῆς ἐπανορθωτικῆς εἰδικῆς ἀγωγῆς τὴν ἀρτιότητα εἰς τὸν ἀνθρώπινον ὀργανισμόν, ἐνῶ παραλλήλως ζητεῖ διὰ τοῦ ἔθους νὰ δημιουργήσῃ ὑγιῆ καὶ ξένον πρὸς τὸν παλαιόν, νέον πνευματικὸν κόσμον. Ὁ φιλόσοφος καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀρνεῖται καὶ προσπαθεῖ νὰ δεσμεύσῃ τὴν βούλησιν τοῦ τροφίμου,

Προχωρῶν εἰς τὰς εἰδικὰς ἀσκήσεις : τὴν δρχησιν, τὴν

πάλην καὶ τὰς παιδιάς ἀξιοῖ ὅλα αὐταὶ νὰ γίνωνται ποδὸς ὠρι-
σμένον σκοπὸν. Ἐκμηδενίζεται καὶ ἐδῶ ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία.
Ἡ ἀγωγή λοιπὸν καὶ ἐνταῦθα ἀρνεῖται.

Ὁ παῖς ἤδη ἄγει τὸ δέκατον ἔτος. Αἰσθάνεται πλέον
τὴν ἀνάγκην νὰ μάθῃ γράμματα.

Ὡστε ὁ Πλάτων, πρᾶγμα ἀπίστευτον, γίνεται εἰσηγητὴς
τῆς ἀρνητικῆς βραδείας καὶ προοδευτικῆς ἀγωγῆς, τὴν ὁποῖαν
ἐξεθείασεν ὁ Rousseau μετὰ τῆς σχολῆς του καὶ τῆς ὁποίας τὴν
ἀξίαν διεκήρυξεν ἡ νεώτερα ὡς θὰ ἴδωμεν ἀγωγή.

Ὁ Πλάτων φαίνεται ὡς νὰ χάνῃ τὸν χρόνον του ὡς
παιδαγωγός· καὶ ὅμως, ὅπως λέγει ὁ Rousseau, «τὸ καθήκον τοῦ
παιδαγωγοῦ εἶναι νὰ μὴ κερδίζῃ ἀλλὰ νὰ χάνῃ τὸν χρόνον του
μὲ τὸ παιδίον. Διότι τὸ μόνον ἐπικίνδυνον διάστημα τῆς ἡλικίας
τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τοῦ δώδεκά-
του ἔτους τῆς ἡλικίας χρόνος. Κατ' αὐτὸν σπείρονται αἱ πλά-
ναι καὶ αἱ κακίαι χωρὶς νὰ ἔχη οὐδὲν μέσον ὁ παῖς ἐξαλείψεως
ἢ καταστροφῆς αὐτῶν. Καὶ διὰ τὸ ὄργανον, ἡ λογικὴ ἔλθῃ αἰ-
ρίζαι των εἶναι τόσον βαθεῖαι, ὥστε δὲν εἶναι πλέον καιρὸς
πρὸς ἀπόσπασιν αὐτῶν. Ἡ ἀγωγή τὴν ὁποῖαν ἤδη δίδομεν εἰς
τὰ παιδιά θὰ ἦτο ὠφέλιμος καὶ συναφῆς πρὸς τὴν φύσιν, ἐὰν
τὰ παιδιά μετεπήδων διὰ μιᾶς ἀπὸ τὸν μητρικὸν μαστὸν εἰς
τὴν ἡλικίαν τῆς λογικῆς... «Ἐὰν ἐγνωρίζετε νὰ μὴ κάμετε τίποτε
νὰ μὴ ἀφίσετε νὰ κάμετε τίποτε, ἐὰν ἠδύνασθε νὰ ὀδηγήσετε
τὸν μαθητὴν σας ἀκμαῖον καὶ ῥωμαλέον εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν
δώδεκα ἐτῶν χωρὶς νὰ γνωρίζῃ νὰ διακρίνῃ τὴν δεξιάν ἀπὸ τὴν
ἀριστεράν του, ἀμέσως ἀπὸ τὰ πρῶτά του μαθήματα οἱ διανο-
ητικοὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ θὰ ἠνοιγόντο εἰς τὴν λογικὴν. Ἐστερημένος
προλήψεων καὶ συνηθειῶν δὲν θὰ ἔχη τίποτε ἐντὸς του, τὸ ὁ-
ποῖον δύναται νὰ καταπολεμήσῃ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν φρον-
τίδων σας. Μετ' ὀλίγον θὰ καθίστατο εἰς τὰς χεῖράς σας ὁ
σοφώτερος ἄνθρωπος τοῦ κόσμου. Καὶ οὕτως ἀρχίζοντες χωρὶς
νὰ ἔχετε κάμει τίποτε θὰ εἶχετε κάμει μιαν θαυματουργὸν ἀ-
γωγήν. Ἐξασκήσατε τὸ σῶμά του, τὰ μέλη του, τὰς αἰσθήσεις
του, τὰς δυνάμεις του, ἀλλὰ κρατήσατε τὴν ψυχὴν του ἀ-
δρανῆ τόσον πολὺ ὅσον δύναται... Ἀφίσατε νὰ ὠριμάσῃ ἡ παι-
δικὴ ἡλικία εἰς τὰ παιδιά... Προφυλαχθῆτε νὰ δώσετε σήμερον
τὸ μάθημα, τὸ ὁποῖον δύνασθε νὰ ἀναβάλετε μέχρι τῆς αὔριου.»¹

Ὁ Pestalozzi προκειμένου διὰ τὴν βραδύτητα εἰς τὴν ἀγω-
γὴν, κηρυσσόμενος ὑπὲρ αὐτῆς, λέγει: «ὅταν οἱ ἄνθρωποι θέ-
λουν πολὺ νὰ σπεύσουν, ὅταν ὑπερβοῦν τὴν φύσιν εἰς τὴν τά-
ξιν καὶ τὴν πορείαν τῆς ἀναπτύξεως ταύτης, διακυβεύουν τὴν
ἐσωτερικὴν δύναμιν καὶ καταστρέφουν τὴν ψυχικὴν ἁρμονίαν
καὶ ἡσυχίαν.»²

¹) J. J. Rousseau Emile II. 125-7. Paris 1837.

²) Hist. Pestal. p. 98. Lausanne 1887.

Ὁ ἕτερος τῶν ὁπαδῶν τοῦ Rousseau Spenser, κρίνων ἴσως ἐξ ἰδίων, ὅστις, ὡς γνωστόν, ἦτο αὐτοδίδακτος, λέγει, ὑπεραμυνόμενος τῆς ὑποβλητικῆς καὶ ὑπὸ ἐξάρτησιν ἐλευθερίας τοῦ παιδός, τὰ ἀκόλουθα: «Οἱ παῖδες πρέπει νὰ ἀφίνωνται ἐλεύθεροὶ νὰ ἐρευνῶσιν ἀφ' ἑαυτῶν καὶ νὰ ἐξάγωσιν ἀτομικὰ συμπεράσματα. Πρέπει νὰ διδάσκωνται ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγώτερον καὶ νὰ ἀνακαλύπτωσιν ὅσον τὸ δυνατόν ἀφ' ἑαυτῶν. Ἡ ἀνθρωπότης προώδευσε διὰ μόνης τῆς αὐτοδιδασκαλίας. Τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς μεγάλης ἐπιτυχίας ἐν τῇ ζωῇ τῶν αὐτοδιδάκτων ἀνθρώπων. προαχθέντων ἐκ τῆς ἰδίας τῶν ἰκανότητος...»¹ Νὰ μὴ σπεύδωμεν, λέγει ἀλλαχοῦ, διὰ νὰ δώσωμεν γνώσεις εἰς τὸν παῖδα, τὰς ὁποίας εἶναι εὐκόλον καὶ μὲ χωρὶς ζημίαν νὰ τοῦ προσφέρωμεν ἀργότερον...»²

Καὶ ἡ νέα ἀγωγή λέγει ὅτι «πρέπει νὰ φοβώμεθα τὰς συνήθεις ἀκρότητας τῆς ἀγωγῆς, ἡ ὁποία θυσιάζει τὸ παρὸν εἰς ἓν μεμακρυσμένον καὶ ὡς τοιοῦτον ἀβέβχιον μέλλον. Διὰ τοῦτο δὲν θὰ ἠδύναί τις νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὴν πρόωρον ἀγωγήν τὰς ἀλγηδόνας, τὰς ὁποίας ἐπιβάλλει. Εἶναι αὗται ἓν καθαρὸν κακὸν ἀπὸ τὸ ὁποῖον δὲν προκύπτει κανὲν ἀγαθόν.»³ Ἀρχίζοντες τὴν ἀγωγήν πρόωρος «εἶναι ὡς νὰ βασιζώμεθα εἰς τὴν τύχην. Εἰσερχόμεθα εἰς μίαν ὁδὸν χωρὶς νὰ γνωρίζωμεν ποῦ ἄγει...»⁴ Καθ' ὅσον «ἡ πρόωρος ἀγωγή παραβιάζει τοὺς νόμους τῆς φύσεως εἰς τὸν παῖδα ἀφ' οὗ δὲν σέβεται τὴν κανονικὴν τῶν ἐκδήλωσιν διότι δὲν ἀφίνει τὸν ἀναγκαῖον χρόνον εἰς τὴν ἐκκόλαψιν ταύτην.»⁵

Ἡ πρόωρος ἀγωγή εἶναι ἀφύσικος ἐνέργεια. Διότι αὕτη «ἀποσπᾷ τὸν παῖδα ἀπὸ τὴν κανονικὴν δρᾶσιν τῆς ἡλικίας του ἀπὸ τὰ πρᾶξι καὶ τὴν φυσικὴν του ἄσκησιν, ἡ ὁποία τοῦ εἶναι πνευματικῶς ἐπωφελής.»⁶

«Ἐπὶ πλέον πᾶσα ἀγωγή οὕτω, πρόωρος ἀποβαίνει ἀνωφελής καὶ ἄδικος ἐξαναγκασμός. Ἀποστερεῖ ἀπὸ τὸν παῖδα τὸν χρόνον, τὸν ὁποῖον διαθέτει διὰ νὰ εἶναι κατὰ τὸν τρόπον του εὐτυχής.

Ἀπὸ ἀπόψεως δὲ προσπορίσεως γνώσεων ἡ πρόωρος ἀγωγή δὲν ἔχει νὰ προσφέρῃ οὐδεμίαν πραγματικὴν ὠφέλειαν. Διότι «τὸ ἀκόλουθον γεγονός ἀπειράκις παρατηρηθὲν δικαιολογεῖ τὸν Montaigne καὶ Rousseau: Τοποθετήσατε ἓν ἀμαθὲς παιδίον μεταξὺ ἄλλων τῆς ἡλικίας του, προκεχωρημένων ἐν συγκρίσει

¹) Spenser Ἄγωγή: 116-117.

²) Ἐνθα ἀνωτέρω.

³) Leprollime del' education p- 57-

⁴) » » » p. 57.

⁵) » » » p. 58.

⁶) » » » p. 56.

πρὸς αὐτὸ εἰς τὰ γράμματα κατὰ δύο ἢ τρία ἔτη. Εἰς τὴν ἀρχὴν μερικῶν μηνῶν θὰ φθάσῃ, ἂν δὲν ὑπερβῆ ταῦτα· καὶ τοῦτο εἰς οἰκνυδῆποτε ὕλην.. Παρατήρησαν τὸ ἀντίθετον φαινόμενον: Παιδιά ἐνωρὶς εἰς μάθησιν κροηγηθέντα, τῶν ὁποίων τὰ πρῶτα ἔτη ὑπῆρξαν λίαν ἐνθαρρυντικά, κατήντησαν ἐφ' ὅσον ἐπροχώρουν εἰς ἡλικίαν νὰ κατέρχωνται καὶ νὰ χάνουν τὴν πνευματικὴν των στάθμην. Ἡ ὑπεροχὴ, τὴν ὁποίαν δίδει ἡ πρόωρος ἀγωγή φαίνεται ὅτι εἶναι πλαστὴ καὶ φανταστικὴ». ¹ Καὶ ἐπειδὴ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου συμφωνοῦμεν πληρέστατα, ἄς μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ μεταφέρωμεν τὸ ἀκόλουθον παράδειγμα «Ἐργάτης τις κατοικῶν εἰς τὸ προάστειον τοῦ Λονδίνου Southwark εἶχε δύο υἱούς, ὁ εἰς πέντε καὶ ὁ ἄλλος τριῶν ἐτῶν. Ὁ τελευταῖος οὗτος, ἐπειδὴ ἦτο λίαν λεπτῆς υγείας, ἀπεφασίσθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς του νὰ σταλῇ εἰς τὴν ἐξοχὴν παρὰ τῆ συζύγῳ ἐνὸς ποιμένου. Ἐμείνεν ἐκεῖ πέντε ἔτη καὶ δὲν ἠσθένησεν ἕκτοτε. Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου ἔτους ὁ πατήρ του, ὅστις εἶχε βάλει τὸν πρῶτον εἰς τὸ σχολεῖον καὶ ὅστις ἐφοβεῖτο διὰ τὴν καθυστέρησιν τοῦ ἄλλου υἱοῦ του μετεκάλεσε τοῦτον καὶ ἔστειλεν αὐτὸν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του εἰς τὸ σχολεῖον. Εἰς διάστημα ὀλιγώτερον τοῦ ἔτους ἔφθασε τὸν πρωτότοκον ἀδελφόν του καὶ ἐπὶ πλέον ἐγνώριζε περισσότερα πράγματα, τὰ ὁποῖα ὁ ἄλλος ἠγνόει. Ὁ πατήρ οὕτως ἐπανελάμβανε συχνά: τὰ παιδιά μανθάνουν περισσότερα πράγματα μὲ τοὺς βοσκούς παρὰ εἰς τὸ σχολεῖον». ²

114. Θεσμὸς Διοικήσεως Ἐκπαιδεύσεως.

Ὁ Πλάτων πρὸς πιστὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἀνωτέρω παιδαγωγικῶν αὐτοῦ ἀρχῶν, συνιστᾷ τὴν ἴδρυσιν μιᾶς ἀνωτάτης ἐκπαιδευτικῆς ἐξουσίας, εἶδος Ὑπουργείου Παιδείας, τὸν ἄρχοντα «τῶν νομοφυλάκων ἐπὶ τὴν τῶν παιδῶν ἀγωγήν ἡρημένον». ³ Οὗτος θὰ ἐξήσκει γενικὴν οὕτως εἰπεῖν ἐπὶ τῆς ἀγωγῆς ἐποπτεῖαν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, θὰ ἐπέβλεπε τοὺς παιδαγωγοὺς καὶ διδασκάλους «ἐάν τι ἐξαμαρτάνοντας τούτων» ⁴ δὲν ἐτιμώρουν τοὺς παῖδας, ἀλλ' ἄφινον αὐτοὺς ἐλευθέρους αἴφνης εἰς τὰς μετὰ δούλων ἀπηγορευμένας συγναστροφάς ἢ ἐκώφευον ὅπωςδῆποτε εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν τοῦ καθήκοντος αὐτῶν. Ἡ ἀνωτάτη αὕτη ἐπὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως ἀρχή, κατευθύνουσα συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους τὴν ἐκπαίδευσιν, ἔπρε-

¹) Le Propleme del' Education dag. 59. Paris 1911. Dugas.

²) Del Education P. 220. Larcher Paris s. a.

³.) Πλάτ Νόμ. 814 α.

πεν ἐν ταυτῷ νά διδῆ εἰς τὰς παιδικὰς φύσεις τὴν ἀρμόζουσαν καὶ ὀρθὴν πορείαν, φροντίζουσιν νά κατευθύνῃ αὐτὰς πρὸς τὸ ὀρθὸν καὶ δίκαιον.

Εἰς τὴν Πλατωνικὴν Πολιτείαν ἡ ἐκπαίδευσις ἔπρεπε νά ἔχῃ κυριαρχικὰ ἐπὶ τῆς ἀγωγῆς δικαιώματα, ἐπιβάλλουσα πλήρως καὶ ἄνευ οὐδενὸς ἑτέρου τὰς ἀπόψεις τῆς, γνωστὰς ὡς ἐπιστημονικὰς ἀληθείας καὶ ἀναντιρρήτους πράγματι θεραπείας τῆς πασχούσης κοινωνίας.

Οὕτως, ὡς λέγει ὁ φιλόσοφος, «ὁ ἐκ τῶν νομοτηρητῶν ὁ ἔχων ἐκλεγῆ εἰς τὴν ἀρχὴν πρὸς ἐπίβλεψιν διὰ τὴν μὀρφωσιν τῶν παιδῶν, ἀποβλέπων πολὺ εἰς τὸ συμφέρον τῶν πολιτῶν καὶ λαμβάνων ὑπερβολικὴν μέριμναν διὰ τὴν ἀγωγὴν τῶν παιδῶν, πρέπει νά κατευθύνῃ τρέπων πάντοτε τὰς φύσεις αὐτῶν πρὸς τὸ καλὸν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀναγραφομένων ὑπὸ τοῦ νόμου κανόνων». ¹

Ἡ ἀνωτάτη αὕτη ἐκπαίδευσις καὶ ἀρχὴ μὲ τὸ ὀξύτατον αὐτῆς καὶ πρὸς τὸ καλὸν τῆς κοινωνίας ἀποβλέπον πνεῦμα τὰ μέγιστα φροντίζουσα διὰ τὴν ἀποτελεσματικωτέραν ἀνατροφὴν καὶ μὀρφωσιν τῶν παιδῶν, εἶχεν ἐν τῇ Πλατωνικῇ Πολιτείᾳ ὑποχρέωσιν νά διδῆ πάντοτε τὴν ἀρμόζουσαν πρὸς τὰς παιδικὰς φύσεις κατεῦθυνσιν, τρέπουσα πάντοτε αὐτὰς πρὸς τὸ ἀνεγνώρισμένον ἀγαθόν, τὸ ὁποῖον, ἠθικῆς πάντοτε μορφῆς, ἐδημιούργει τὴν κατὰ Πλάτωνα εὐτυχίαν, προῖδον ἠθικῶν διαγνωσθῆσιν διὰ τῆς ἐρεύνης ἀρχῶν.

115. Ἀγωγή ἀπὸ 16ου μέχρι 20οῦ ἔτους.

Ἐπειδὴ ἡ κυρίως ἀγωγή ἀπέβλεπεν, ὡς ἐλέχθη, εἰς τὴν δημιουργίαν ἐναρέτων πολιτῶν ἱκανῶν «ἄρχεσθαι καὶ ἄρχειν» καὶ εἰς τὴν τοιαύτην ἱκανῶν «φυλάκων», διὰ νά καταστή ἡ πόλις αὐτάρκης εἰς τὴν ἄμυναν αὐτῆς, ἔπρεπεν ἡ πρωτίστη γυμναστικὴ νά μὴ ἐγκαταλειφθῆ ἀλλὰ, ἐπαυξανομένη καὶ συμπληρουμένη κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐφηβικῆς περιόδου, νά καταρτίσῃ στρατιωτικῶς πλέον τοὺς μέλλοντας πολίτας.

Διὰ τοῦτο ἡ πέραν τοῦ δεκάτου ἕκτου ἔτους τῆς ἡλικίας ἄσκησις ὡς ἔχουσα χαρακτηρὰ πλήρους στρατιωτικῆς καταρτίσεως ἔπρεπε νά περιλαμβάνῃ «ὅλα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸν πόλεμον γυμνάσια καὶ τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις, τὴν τοξευτικὴν καὶ πᾶσαν ἄσκησιν, ἡ ὁποία ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν ρίψιν βελῶν, τὴν πελταστικὴν, τὴν πάσης φύσεως ὀπλομαχίαν, πρὸς ἐκστρατείας καὶ πάσης φύσεως στρατιωτικὰς πορείας, πρὸς στρατοπεδεύσεις καὶ ἐν γένει πρὸς τὰς γνώσεις, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς τὴν ἱππευτικὴν»² τέχνην.

¹) Πλάτ. Νόμ. 814 b.

²) » » 813 e.

Διότι τοιουτοτρόπως οί γυμναζόμενοι θά καθίσταντο άξιόμαχοι πολεμισταί, οίτινες, έπειδή πολλάκις κατά τόν χρόνον τής συγκρούσεώς των πρὸς τοὺς έχθρούς θά παρίστατο άνάγκη νά έλθωσιν εἰς χεῖρας καί νά παλαίσωσι διεκδικούντες τήν νίκην· διά τοῦτο «ἀπό ὅλας τὰς πολεμικάς άσκήσεις εἶναι πράγματι συγγενής τὰ μέγιστα εἰς ἡμᾶς ἡ πάλη»¹ τῶν ὁποίων ἡ Πολιτεία, ὡς αντίθετος πρὸς τὰς μέχρι σήμερον τοιαύτας, θά ἦτο ὑποχρεωμένη νά αντιπαλαίῃ κατ' αὐτῶν. Ἐπὶ τῆς άπόψεως ταύτης ἡ πολεμική προπόνησις ἔχει πολιτικόν χαρακτήρα. Καί οἱ έφηβοί διά τοῦτο ὤφειλον πρὸς πλήρη αὐτῶν πολιτικὴν έπάρκειαν νά ἔχουν ὡς συμπλήρωμα τῆς στρατιωτικῆς των καταρτίσεως τήν γνώσιν τοῦ χοροῦ τῆς πυρρίχης. Διότι αὕτη κατά τήν έκτέλεσίν τῆς έδημιούργει εἰκόνα πλήρους μάχης με' ὅλας τὰς έκφάνσεις καί έκδηλώσεις αὐτῆς. Ὅπως μάλιστα λέγει: «Θά ἡδύνατό τις νά ὀνομάσῃ πυρρίχην τόν χορὸν ἐκεῖνον τῶν παίδων, τόν ὁποῖον εἰσηγούμεθα καί ὁ ὁποῖος διαφέρει μόνον εἰς τήν οὐσίαν ἀπὸ ἐκεῖνον, ὅστις χορεύεται ἐν καιρῷ εἰρήνης. Διότι καί οὗτος άπομιμεῖται ὁλοῦς τοὺς τρόπους διά νά άποφύγῃ ὁ άσκούμενος νά δεχθῆ τὰ πάσης φύσεως κτυπήματα, τὰ κατ' αὐτοῦ ριπτόμενα βέλη δι' έλιγμῶν, διά σωματικῆς κάμψεως, δι' άναπηδήσεων εἰς ὕψος μετὰ παραλλήλων συστροφῶν, ἐνῶ συγχρόνως γίνε'αι προσπάθεια άπομιμήσεως έπιθετικῶν πολεμικῶν κινήσεων· ὡς ρίψεις τόξων καί άκοντίων μετὰ παραλλήλου άναπαραστάσεως σωματικῆς ῥώμης καί ψυχικοῦ θάρρους. Τότε, εἰς περίπτωσιν, καθ' ἣν γίνεται ὀρθή καί έμπρέπουσα ἐν τῷ χορῷ άπομίμησις άποδεχόμεθα τήν μίμησιν ταύτην ὡς καλῶς γενομένην, ἐν έναντία δὲ περιπτώσει χαρακτηρίζομεν αὐτήν ὡς έσφαλμένην»² καί πρέπει νά φροντίζωμεν νά διορθοῦν οἱ παῖδες τὰς παρουσιαζόμενας τυχόν έλλείψεις των.

Καί τὰ άνωτέρω άποπνέουν πολὺν Δωρισμόν, μεταφέροντα ἡμᾶς εἰς τὰ ἐν Σπάρτῃ ἰδίᾳ συμβαίνοντα, εἰς τήν ὁποίαν ὁ νομοθέτης «προκειμένου περὶ τῶν εὕρισκομένων εἰς τήν έφηβικὴν ἡλικίαν κατέβαλλε πολὺ περισσοτέραν φροντίδα ἢ περὶ άλλης τινος ἡλικίας με' τήν αντίληψιν ὅτι ἐάν οἱ έφηβοί έγένοντο ὁποῖοι έπρεπε νά εἶναι, θά έρρεπον μετὰ μεγίστης εύκολίας πρὸς έκτέλεσιν τοῦ καλοῦ ἐπ' άγαθῷ τῆς Πολιτείας. Ἐπειδή λοιπὸν παρετήρει ὅτι εἰς τοὺς νέους ἐκεῖνους, εἰς τοὺς ὁποίους θά άνεφύετο συναγωνισμός, αἱ ὀμάδες αὐτῶν παρουσίαζον τὸ μᾶλλον ἐνδιαφέρον θέαμα καί οἱ γυμνικοὶ των έπίσης άγῶνες ἐνεφάνιζον μέγα ἐνδιαφέρον πρὸς παρακολούθησιν, διά τοῦ-

¹) Πλάτ. Νόμ. 814 α.

²) » » 815.

τό ἐφρόνει ὅτι ἐάν ἔφερον εἰς συναγωνισμόν τοὺς ἐφήβους πρὸς ἐπιτέλεσιν τοῦ καλοῦ θὰ κατώρθουν οὗτοι νὰ φθάσουν εἰς μέγιστον βαθμόν γενναιότητος.»¹

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ μεταφερόμεθα εἰς τὰ ἐν «Λυσιστράτῃ» λεχθέντα, εἰς τὰ ὁποῖα διαφαίνεται ὁ θαυμασμός τοῦ μεγίστου κωμικοῦ, πρὸς τὸ δωρικὸν πνεῦμα, ἐμφανίζοντος τὴν ἡρωίδα τῆς ὁμώνυμου κωμῳδίας λέγουσαν:

Λυσ. «ὦ φιλότατη Λάκαινα χαῖρε Λαμπιτοῖ
οἶον τὸ κάλλος, ὧ γλυκυτάτη, σοῦ φαίνεται,
ὡς δ' εὐχροεῖς, ὡς δὲ σφριγᾶ τὸ σῶμά σου.
κᾶν ταῦρον ἄγχοις.»

Λαμπιτώ «Μάλα γάρ οἶώ ναι Σιώ.

Γυμνάδδομαι γε καὶ ποτὶ τὰν γᾶν ἄλλομαι.»²

Δηλαδή «Χαῖρε ἀγαπητῇ μου Λάκαινα Λαμπιτώ,

Γλυκυτάτη μου, πόσον ἡ ὠραιότης σου φαίνεται !!

Πόσον ὠραῖον χρῶμα καὶ σφριγηλὸν σῶμα παρουσιάζεις

Καὶ ταῦρον θὰ ἠδύνασο νὰ πνίξης.

Λαμπιτώ. Ὅχι δὲ ταῦρον, διότι μὰ τὸν Θεὸν μᾶλλον κριόν·
Γυμνάζομαι ὁμῶς καὶ εἰς τὸ γήπεδον ἀσκουμένη κάνω
ἄλματα.

116. Ἐπαγγελματικὴ σχολαί.

Παραλλήλως πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ἀνωτέρω προπόνησιν οἱ ἔφηβοι θὰ ἐλάμβανον τὴν πρὸς τὰς κλίσεις αὐτῶν ἐπαγγελματικὴν μόρφωσιν καὶ κατάρτισιν.

Ἐπειδὴ δηλαδή τὸ ἰδανικόν, ὡς εἶπομεν, τῆς Πλατωνικῆς ἀγωγῆς ἦτο νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὸ ἄτομον, διὰ καταλλήλου ἐνεργείας πᾶν ἀρνητικὸν στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον θὰ καθίστα τοῦτο ἐπιβλαβὴ εἰς τὸ κράτος πολίτην, διὰ τοῦτο ὁ Πλάτων φρονεῖ ὅτι ὁ παῖς πρέπει δι' εἰδικῆς ἀγωγῆς νὰ προπαρασκευάζεται πρὸς ἀπόκτησιν εἰδικῶν γνώσεων, αἱ ὁποῖαι θὰ καθίστων τοῦτον ἐπιστήμονα ἐπαίοντα ἢ εἰδότα εἰς τὸ εἶδος του.³

Ἄς ἴδωμεν λοιπὸν τί ἐν προκειμένῳ λέγει ὁ φιλόσοφος: «Λέγω δὲ καὶ ὑποστηρίζω ὅτι πρὸς ὅ,τιδήποτε πρόκειται τις νὰ γίνῃ κατάλληλος, τοῦτο πρέπει ἀμέσως ἀπὸ τῆς παιδικῆς τοῦ ἡλικίας νὰ μελετᾶ, παίζων καὶ ἐμβαθύνων εἰς τὰς λεπτομερείας τοῦ ἀντικειμένου. Ὁ μέλλον αἴφνης νὰ γίνῃ καλὸς γεωργὸς ἢ κτίστης πρέπει ὁ μὲν κτίστης νὰ μανθάνῃ πρὶν ἀρχίσει νὰ κτίζῃ πραγματικὰς οἰκίας, ἀπὸ παιδικὰ οἰκοδομήματα ὅσα εἶναι ἀπαραίτητα νὰ μάθῃ: νὰ μετρᾶ ἢ νὰ χρησιμοποιοῖ

¹) Ξενοφ. Λακεδ. Πολιτ. IV-1-3

²) Ἄριστ. Λυσιστράτῃ στίχ. 78 83.

³) Πλατ. Πολιτ. 488.

τὴν στάθμην· ὁ δὲ μέλλων νὰ ἀσχοληθῆ περὶ τὴν πολεμικὴν πρέπει, παίζων νὰ μάθῃ ἱππασίαν ἢ ἄλλο τι ἀπὸ ὅσα ἀφοροῦν τὴν πολεμικὴν τέχνην. Γενικῶς δὲ ἡ ἀγωγή πρέπει διὰ παιδιῶν νὰ προκαλῆ τὰς τέρψεις καὶ νὰ διεγείρῃ τὰς ἐπιθυμίας τῶν παιδῶν εἰς τὸ σημεῖον, ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἀποβλέπουν νὰ φθάσουν τελικῶς¹· οὗτοι, διὰ νὰ δύνανται νὰ ἐκτελοῦν εἰς τὴν ἐντέλειαν τὸ ἔργον τῶν.

Διὰ νὰ εὐδοκιμήσῃ λοιπὸν ἡ κοινωνία πρέπει ὄχι μόνον εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Πολιτείας ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἔργα τοῦ πρακτικοῦ βίου νὰ ἐμφανισθῆ ἡ κατόπιν ἀσκήσεως, ἡ ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἀρχομένη προσπάθεια πρὸς εἰδίκευσιν εἰς ὠρισμένον εἶδος ἐργασίας.

Ὁ φιλόσοφος δὲν μᾶς λέγει ἀπὸ ποίου ἀκριβῶς ἔτους πρέπει νὰ ἀρχίσῃ ἡ προπόνησις αὕτη εἰς τὰ πρακτικὰ ἔργα, ἀφίνει ὅμως, ἐξ ὅσων προηγουμένως ἐλέχθησαν, νὰ νοηθῆ ὅτι αὕτη ὑπὸ τύπον παιδιᾶς ἐμφανιζομένη εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματα τῆς πρακτικῆς ἀγωγῆς, ἡ ὁποία ἀρχέται εὐθὺς μετὰ τὸ πέρας τῶν μαθημάτων ἤτοι ἀπὸ τοῦ δεκάτου τετάρτου ἔτους, ὅποτε ἀρχίζουν νὰ γίνωνται καταφανεῖς πλέον αἱ κλίσεις τοῦ παιδός.

Κατὰ τὸ βαθύτερον λοιπὸν πνεῦμα τοῦ φιλοσόφου, ἐκεῖνος ὅστις προωρίζετο νὰ ἀποβῆ εἰδικότης εἰς τὰς δαφύρους τέχνας καὶ ἐργασίας ἔπρεπεν, εἰσερχόμενος εἰς ἐπὶ τούτῳ ἰδρυομένας ἐπαγγελματικὰς σχολὰς παίζων, καὶ ἐν τῷ παιγνιδίῳ τοῦ χωρὶς νὰ ἀντιληφθῆ τοῦτο, νὰ μανθάνῃ τὰς λεπτομερείας τοῦ ἔργου καὶ τοῦ ἐπαγγέλματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ ἀσχοληθῆ βραδύτερον.

Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ἐκεῖνος, ὅστις ἔμελλε νὰ καταστῆ τέλειος γεωργὸς ἢ οἰκοδόμος ἔπρεπε παίζων νὰ κατασκευάζῃ μικρὰ παιδικὰ οἰκοδομήματα ἢ νὰ ἀσχοληθῆ μετὰ γεωργικὰς παιγνιώδεις ἀσχολίας, ἐνῶ παραλλήλως θὰ διδάσκεται ἐπιστημονικοῦς καὶ ἐποπτικοῦς τρόπους καλλιέργειας, θεραπείας γεωργικῶν ἢ ἄλλων νόσων, ἐνῶ συγχρόνως ἡ διεύθυνσις τοῦ σχολείου θὰ ἐφωδίαζε τοὺς τροφίμους μετὰ μικρὰ κατ' ἀπομίμησιν τῶν ἀληθῶν ἐργαλεῖα.

Εἰς τὰς ἐπαγγελματικὰς αὐτὰς σχολὰς, εἰς τὰς ὁποίας ὁ παῖς θὰ εἶχεν ὅλην τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν προσωπικὴν εὐχέρειαν, βουλήσεως, θὰ ἐφηρμόζετο πλήρως καὶ ἀπεριορίστως τὸ σύστημα τοῦ «σχολείου ἐργασίας».

Ἐκεῖ ὁ διδάσκων ὄφειλεν πρὸ πάσης ἄλλης ἐργασίας νὰ προῖῃ ἀρχικῶς εἰς τὴν θεωρητικὴν κατάρτισιν τῶν μαθητῶν τοῦ οὕτως, ὥστε οὗτοι νὰ ἔχουν μάθει τόσα, ὅσα θὰ ἦσαν εἰς αὐ-

¹) Αὐτόθι.

τούς ἀπαραίτητα διὰ νὰ ἀρχίσουν τὰς εἰδικὰς αὐτῶν ἐπιδόσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἀπαραιτήτως ἔπρεπε νὰ παρακολουθῶνται ὑπὸ τοῦ διδάσκοντος ἢ διδασκόντων, οἱ ὁποῖοι ἔπρεπε νὰ εἶναι ἔτοιμοι διὰ νὰ διαλύουν τὰς ἐκάστοτε παρουσιαζομένας ἀπορίας.

Ὁ διδάσκων ἔπρεπε κατὰ τὸν φιλόσοφον συμπαίζων μετὰ τῶν παιδῶν νὰ διεγείρῃ παρ' αὐτοῖς ἰδιαιτέρας ἐπιθυμίας καὶ εὐχαριστήσεις, αἱ ὁποῖαι ἔπρεπε νὰ ἔχουν ὡς σκοπὸν νὰ φέρουν τοὺς παῖδας εἰς τὸν τελικὸν σκοπὸν τῶν γνώσεων αὐτῶν.

Καὶ τοῦτο εἶναι τὸ σπουδαιότατον σημεῖον τῆς ἀγωγῆς. Διότι «ὡς γνωστὸν κεφαλαιῶδες ζήτημα τῆς παιδείας θεωροῦμεν τὴν ἀνατροφήν κυρίως ἐκείνην, ἡ ὁποία, ὅταν τὸ παιδίον παίζει φέρει τὴν ψυχὴν του εἰς ζωηροτάτην ἐπιθυμίαν νὰ ἀποκτήσῃ, κάτι, τοῦ ὁποίου ἡ ἰδιότης θὰ τοῦ χρειασθῇ ὅταν αὐτό θὰ γίνῃ τέλειος ἀνὴρ», ¹ ἐλεύθερος πολίτης.

Εἶναι κεφαλαιωδέστατον σημεῖον τῆς παιδείας ἡ ὀρθὴ ἀγωγή ἐκείνη, ἡ ὁποία θὰ ὀδηγήσῃ τὴν ψυχὴν τοῦ παιδὸς εἰς διακαῆ πόθον διὰ νὰ μάθῃ παίζων καὶ διασκεδάζων κάτι τὸ ὁποῖον θὰ παραστῇ ἀνάγκη νὰ κἀνῃ καὶ ἐφαρμόζῃ ἐπαγγελματικῶς ὅταν αὐτὸς θὰ γίνῃ τέλειος ἀνὴρ. Διότι φαίνεται «πάντα τὰ τοιαῦτα προδοποιεῖν πρὸς τὰς ὕστερον διατριβάς.» Αἱ γνώσεις δηλαδὴ αὗται χρησιμεύουν ὡς μέσα χαράξεως τῆς πορείας, τὴν ὁποίαν θὰ ἀκολουθήσῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν πρακτικὸν τοῦ βίου. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ εἶναι ἐπιστημονικῶς ἀληθεῖς. Διότι «τὰς παιδιάς δεῖν εἶναι τὰς πολλὰς μιμήσεις τῶν ὕστερον σπουδαζομένων», ² ὁ δὲ σκοπὸς τῆς παιδείας εἶναι νὰ ἀναπτύξῃ «πάσας τὰς δυνάμεις καὶ τέχνας» ³ αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀπαραίτητοι διὰ τὴν πρακτικὴν ζωὴν. Καὶ ἔνεκα τούτου «δεῖ προπαιδεύεσθαι καὶ προεθίζεσθαι πρὸς τὰς ἐκάστοτε ἐργασίας», ⁴ τοῦθ ὅπερ προὑποθέτει τὴν ὕπαρξιν εἰδικῶν κοινῶν δι' ἀμφοτέρω τὰ φύλα σχολῶν. Διότι ὡς λέγει ὁ σκοπὸς ὄλων εἶναι ἐνιαῖος, διὰ τοῦτο «καὶ τὴν παιδείαν ἀναγκαῖον μίαν καὶ τὴν αὐτὴν εἶναι πάντων». ⁵

Σπουδαιότατον ἐπιμέμωτος διὰ τὴν παιδείαν ἔργον εἶναι ἡ παροχὴ ὀρθῶν καὶ ὠφελίμων ἐμπειρικῶν γνώσεων, αἱ ὁποῖαι θὰ εὐνοήσουν καὶ θὰ ἐξυπηρετήσουν τὸν σκοπὸν διὰ τὸν ὁποῖον προορίζονται οἱ ἄρρενες καὶ θήλειαι παῖδες, οἱ ὁποῖοι διὰ παιδιῶν, τῶν ὁποίων τὸν ρυθμὸν πρέπει νὰ κανονίξῃ λεληθότως πάντοτε ὁ διδάσκων, πρέπει νὰ τρέπωνται μὲ εὐχαρίστησιν καὶ ἀκράτητον ἐπιθυμίαν εἰς ἐκμάθησιν τῶν σκοπίμως ὑποβαλλομένων γνώσεων.

¹) Πλάτων Νόμ. 643 e.

²) Ἄριστ. Πολιτ. VII Κεφ. ΙΖ'.

^{3,4} Αὐτόθι VIII·Α'.

Διὰ νὰ ἐπιτύχη ὁμοῦς ἡ ἀγωγή εἰς τὸ ἔργον τῆς πρέπει νὰ προσέξῃ εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἐκλογῆς τῶν καλυτέρων παιδαγωγῶν. Διότι κοὶ ἄνθρωποι πρωτίστως θέλουν νὰ ὑπακούουν εἰς αὐτούς, τοὺς ὁποίους θὰ παρεῖχοντο ὅτι ἀπὸ πάσης ἀπόψεως εἶναι τέλειοι. Ἐὰν αἴφνης παραδέχωνται τι ἄ ὅτι εἶναι ἐμπειρότατος εἰς τὴν ἱατρικὴν ἢ ἄλλον ὅτι εἶναι εἰδικώτατος περὶ τὴν διακυβέρνησιν πλοίου ἢ οἱ ἀσχολούμενοι περὶ τὴν γεωργίαν ὅτι ἄλλος τις εἶναι ἐμπειρότατος περὶ τὴν γεωργίαν, εἰς ὅλους αὐτοὺς κυρίως ὑπακούουν»¹ καὶ δέχονται τὰς ἀπόψεις τῶν ὡς ὁ θὰς καὶ ὠφελίμους. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ παῖδες ἀγαποῦν καὶ πείθονται «τῷ ἐπὶ παιδείᾳ παιδευτικωτάτῳ» ὅστις διδάσκων εἰς εὐάρεστον περιβάλλον καθίσταται λίαν καρποφόρος ὡς παιδαγωγός.

116. Δημιουργία ειδικοτήτων. Καταδικαστέα ἡ πολυμέρεια.

Ὁ Πλάτων ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη ζητεῖ νὰ δημιουργήσῃ εἰδικότητας, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζουσαι ἕν θετικὸν καὶ ὑπὲρ τῆς κοινωνικῆς εὐδαιμονίας τεῖνον στοιχεῖον, θὰ δυνηθοῦν ὡς πρὸς αὐτὸ νὰ φανοῦν χρήσιμοι.

Διὰ τοῦτο ὡς λέγει : «οὐκ ἔστιν διπλοῦς παρ' ἡμῖν οὐδὲ πολλαπλοῦς, ἐπειδὴ ἕκαστος ἕν πράττει»,² γενόμενος ὡς πρὸς τὴν ἐργασίαν τοῦ ταύτην ὠφέλιμος καὶ ἀπαραίτητος τῆς πολιτικῆς εὐρυθμίας παράγων «Διὰ ταῦτα ἕν μόνῃ τῇ πόλει τὸ σκυτοτόμον σκυτοτόμον εὐρήσομεν καὶ οὐ κυβερνήτην καὶ τὸν γεωργὸν γεωργὸν καὶ οὐ δικαστὴν πρὸς τῇ γεωργίᾳ καὶ τὸν πολεμικὸν πολεμικὸν καὶ οὐ δικαστὴν πρὸς τῇ πολεμικῇ»,³ ὅπως συνέβαινε εἰς τὴν Ἀθηναϊκὴν Πολιτείαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξησφαλιζέτο εἰς τὸν πολίτην ἰσότης καὶ δικαιοσύνη ἐκ μέρους τῶν νόμων, ἐνῶ ἐπετρέπετο ἡ συμμετοχὴ πάντων ἀνεξαιρέτως ἀναλόγως τῶν πνευματικῶν αὐτῶν προσόντων εἰς τὰ δημόσια ἀξιώματα.

Ὁ Πλάτων ὡς βλέπομεν καταδικάζων τὴν πολυμέρειαν ζητεῖ νὰ δημιουργήσῃ εἰς τὸ πνεῦμα τῶν πολιτῶν τὴν ἀντίληπιν τοῦ δικαίου. Διότι «ἢ τοῦ οἰκείου τε καὶ ἑαυτοῦ ἕξις τε καὶ πρᾶξις δικαιοσύνη ἂν ὁμολογοῖτο»,⁴ καθ' ὅσον πᾶσα ἀντίθετος ἐκδήλωσις ἀποτελεῖ βλάβην. «Τέκτων» αἴφνης «σκυτοτόμου ἐπιχειρῶν ἔργα ἐργάζεσθαι ἢ σκυτοτόμος τέκτονος ἢ τὰ ὄργανα μεταλαμβάνοντες τὰλλήλων ἢ τιμᾶς ἢ καὶ ὁ αὐτός ἐ-

¹) Ξενοφ. ἀπομν. III B--9-11.

²) Θουκιδ. III-4.

³) Πλάτ. Πολιτ. 423.

⁴) » » 434.